

Integrering i Skandinavia

IMDi-rapport 2016

IMDi
Integrerings- og
mangfoldsdirektoratet

FORORD

Formålet med denne rapporten har vært å sammenligne integreringen av innvandrere i Norge, med innvandrere i de andre skandinaviske landene og i Europa. Den overordnede problemstillingen har dermed vært: Hvordan går integreringen av innvandrere i Norge, sammenlignet med andre land? For å gjennomføre denne komparative analysen har vi benyttet kjente indikatorer om integrering, basert på data fra OECD og Eurostat.

Analysen viser at innvandringen til Norge har vært høy de siste ti årene sammenlignet med andre skandinaviske og europeiske land. På de utvalgte områdene, arbeidsmarked, utdanning og levekår viser rapporten at Norge har høyere sysselsetting og utdanningsnivå blant innvandrere og lavere andel fattige innvandrere enn i mange av de andre landene. Dette tyder på at integreringen her i landet går bra sammenlignet med andre land. På mange områder er likevel gapet mellom majoritet og minoritet stort, og større i Norge det vi finner i andre europeiske land. Sjansen for å være i en husholdning under den relative fattigdomsgrensen er for eksempel fire ganger høyere for innvandrere i Norge enn for andre nordmenn.

For å ivareta sammenlignbarhet bygger rapporten på data fra OECD og Eurostat. Fordelen med dette er at data så langt det er mulig forsøker å benytte tilnærmet like definisjoner og tidspunkter for måling. Ulempen er at dataene ikke er helt nye og at det i Norge på mange områder finnes mer detaljerte data om integrering basert på administrative registre.

Rapporten er skrevet av Kristian Rose Tronstad ved Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR), på oppdrag fra IMDi. Takk til Ida Hjelde, i IMDi, for nyttige innspill underveis.

INNHOOLD

	FORORD	2
	FIGUROVERSIKT	5
1	BAKGRUNN OG FORMÅL	12
	1.1 Datagrunnlag	13
	1.1.1 Internasjonale datakilder om migrasjon og integrasjon	14
	1.1.2 Sammenlignbarhet	14
2	INNVANDRING	16
	2.1 Migrasjonsstrømmer	17
	2.2 Hvem innvandrer?	19
	2.3 Andel av befolkningen med innvandrerbakgrunn	20
	2.4 Kjønn- og aldersfordeling	20
	2.5 Botid	22
3	INTEGRERING I ARBEIDSMARKEDET	24
	3.1 Kjennetegn ved arbeidsmarkedet	25
	3.2 Innvandrere og sysselsetting	25
	3.3 Kvinner og menn i jobb	26
	3.4 Gap i sysselsetting	28
	3.4.1 Sysselsetting etter utdanning	29
	3.5 Arbeidsledighet	30
	3.6 Overkvalifisering	30
	3.6.1 Type arbeidsforhold	31
	3.6.2 Heltid eller deltid	32
	3.7 Oppsummering	32
4	UTDANNING OG KVALIFIKASJONER	33
	4.1 Utdanningsnivå	34
	4.1.1 Utdanningsnivå blant innvandrere over tid	35
	4.2 Leseferdigheter	36
	4.3 Livslang læring	39

5	LEVEKÅR	40
	5.1 Inntektsnivå og inntektsforskjeller	41
	5.2 Med risiko for fattigdom	43
	5.3 Barnefattigdom	44
6	INTEGRERING AV BARN OG UNGE MED INNVANDRERBAKGRUNN	45
	6.1 Unge med innvandrerbakgrunn i ulike land	46
	6.2 Lesferdigheter blant ungdom og unge voksne	47
	6.3 Utdanningsnivå blant unge med innvandrerbakgrunn	48
	6.4 Unge som ikke er i jobb eller utdanning	50
	6.5 Sysselsetting blant unge med ulik innvandrerbakgrunn	52
7	OPPSUMMERING	54
	REFERANSER	56

FIGUROVERSIKT

Figur 2.1	Årlig innvandring justert for folketall (per tusen).	17
Figur 2.2.	Gjennomsnittlig årlig nettoinnvandring 2010-2014 per tusen innbygger.	18
Figur 2.3	Innvandring fra topp ti nasjonaliteter i 2013. Prosent av total innvandring, og gjennomsnitt for 2002-2013. Sverige, Norge og Danmark.	19
Figur 2.4	Andel utenlandsfødte 200/2001 og 2011/2012.	20
Figur 2.5	Aldersstruktur etter fødeland og kjønn. Danmark 2015.	21
Figur 2.6	Aldersstruktur etter fødeland og kjønn. Norge 2015.	21
Figur 2.7	Aldersstruktur etter fødeland og kjønn. Sverige 2015.	22
Figur 2.8	Utenlandsfødte i arbeidsdyktig alder (15-64 år) etter botid.	22
Figur 3.1	Andel sysselsatte mellom 15 og 64 år.	26
Figur 3.2	Andel sysselsatte kvinner mellom 15 og 64 år.	27
Figur 3.3	Andel sysselsatte menn mellom 15 og 64 år.	27
Figur 3.4	Andel sysselsatte mellom 15 og 64 år som ikke er i utdanning, etter utdanningsnivå.	29
Figur 3.5	Andel arbeidsledige mellom 15 og 64 år, etter utdanningsnivå.	30
Figur 3.6	Andel overkvalifiserte mellom 15 og 64 år, som ikke er i utdanning, etter botid.	31
Figur 3.7	Arbeidstakere med midlertidige kontrakter. Andel av alle sysselsatte mellom 15 og 64 år, som ikke er i utdanning.	31
Figur 3.8	Frivillig og ufrivillig deltid. Andel av alle sysselsatte mellom 15 og 64 år, som ikke er i utdanning.	32
Figur 4.1	Andel med lav og ingen utdanning blant personer mellom 15 og 64 år, som ikke er i utdanning.	34
Figur 4.2	Andel med høy utdanning blant personer mellom 15 og 64 år, som ikke er under utdanning.	35
Figur 4.3	Utdanningsnivå etter innvandrerkategori, botid og år, personer mellom 15 og 64 år, som ikke er i utdanning.	35
Figur 4.4	Fordeling av leseferdigheter, etter innvandringskategori i utvalgte land, 16-64 år.	37
Figur 4.5	Gjennomsnittskår på leseferdigheter, etter innvandringskategori og utdanningsnivå.	38
Figur 4.6	Deltakelse i opplærings- eller utdanningstiltak i løpet av siste 12 mnd, blant personer mellom 25 og 64 år, etter kjønn.	39

Figur 5.1	Median årlig disponibel inntekt for husholdningene. Kjøpekraftsjustert.	41
Figur 5.2	Andel som lever i fattige husholdninger. Personer som er 16 år og eldre.	43
Figur 6.1	Sammensetning av unge (15-34 år) etter innvandringskategori. Prosent.	46
Figur 6.2	Gjennomsnittskår på leseferdigheter blant unge voksne (16-34 år) etter innvandrerbakgrunn og land.	48
Figur 6.3	Andel høyt utdannede mellom 25 og 34 år, som ikke er under utdanning, etter innvandringskategori.	49
Figur 6.4	Andel med ingen eller lav blant personer mellom 25 og 64 år, som ikke er under utdanning, etter innvandringskategori.	50
Figur 6.5	Andelen NEET blant personer mellom 15 og 34 år, etter innvandringskategori.	51
Figur 6.6	Andel sysselsatte blant unge voksne kvinner (16-34 år) etter innvandrerbakgrunn og land.	52
Figur 6.7	Andel sysselsatte blant unge voksne menn (16-34 år) etter innvandrerbakgrunn og land.	53

SAMMENDRAG

Formålet med denne rapporten har vært å sammenligne integreringen av innvandrere i Norge, med innvandrere i de andre skandinaviske landene og i Europa. Den overordnede problemstillingen har dermed vært: Hvordan går integreringen av innvandrere i Norge, sammenlignet med andre land? For å gjennomføre denne komparative analysen har vi benyttet kjente indikatorer om integrering, basert på data fra OECD og Eurostat.

Vi sammenligner integreringen på tre utvalgte områder; arbeidsmarked, utdanning og levekår. Et eget kapittel er viet integrering av etterkommere og unge innvandrere. For å forstå forskjeller i integrering mellom de ulike landene har vi også analysert hvor stor innvandringen har vært og hvordan sammensetningen av innvandrere er og har forandret seg i de ulike landene over tid.

Migrasjon

Innvandringen til de skandinaviske landene har økt betydelig de siste ti årene. Siden 2007 har innvandringsraten¹ i alle de skandinaviske landene vært høyere enn gjennomsnittlig i EU.

- ◆ Norge har hatt den aller høyeste innvandringsraten i Skandinavia og blant de høyeste i Europa. Dette skyldes i hovedsak stor arbeidsinnvandring fra Polen og Baltikum, men også Sverige.
- ◆ Innvandrere er overrepresentert i aldergruppen 25-45 år, sammenlignet med befolkningen som ikke har innvandrerbakgrunn. Dette gjelder både i Skandinavia og i EU.
- ◆ I siste halvdel av 2015 økte asyltilstrømmingen til hele Europa dramatisk. I hele EU ble det registrert mer enn én million asylsøkere i 2015. Bare i Norge kom det 31 000 personer for å søke asyl, i Sverige 162 000 og i Danmark 21 000.

Integrering på arbeidsmarkedet

Arbeidsmarkedet er en sentral arena for innvandrernes integrering i samfunnet. Arbeid har betydning for den enkeltes muligheter til deltakelse, selvrealisering og forsørgelse, og bidrar til å øke både den individuelle og kollektive velferden.

- ◆ Norge har høy sysselsetting både blant innvandrere og i resten av befolkningen, sammenlignet med Sverige, Danmark og EU-landene. Blant europeiske OECD-land er det kun tre land som har høyere sysselsetting blant innvandrere enn Norge (Island, Sveits, og Luxemburg).
- ◆ Norge skiller seg ut med særlig høy sysselsetting blant innvandrerkvinner, med nær 66 prosent sysselsatte. I EU er den gjennomsnittlige andelen sysselsatte blant innvandrerkvinner 54, altså nær 12 prosentpoeng lavere enn i Norge. Også

¹ Innvandring i forhold til befolkningsstørrelse.

sammenlignet med Sverige og Danmark er sysselsettingen i Norge høy blant innvandrerkvinner, nesten 7 prosentpoeng høyere enn i Sverige og 6 prosentpoeng høyere enn i Danmark. Blant innvandremenn i Norge er om lag 75 prosent sysselsatt. Det er 5 prosentpoeng høyere enn gjennomsnittet i EU.

- ◆ Når vi ser på differansen i sysselsetting blant innvandrere og resten av befolkningen, endrer dette bildet seg noe. Sysselsettingsnivået i de fleste land i Europa er mye lavere enn i de skandinaviske landene. Dette bidrar til at gapet i sysselsetting mellom majoritet og minoritet i mange land er mindre enn det vi finner i Norge, Sverige og Danmark.
- ◆ Innvandrere med lav utdanning har mye lavere deltakelse i arbeidsmarkedet enn innvandrere med høy utdanning. Norge er det landet i Skandinavia som har høyest sysselsetting blant lavt utdannede innvandrere.
- ◆ Sammenlignet med Sverige, Danmark og EU, har Norge den laveste ledigheten både blant innvandrere og personer uten innvandrerbakgrunn.
- ◆ I alle de skandinaviske landene er det likevel nesten dobbelt så stor sjanse for å være arbeidsledig dersom du er innvandrer. Sverige skiller seg ut med svært høy arbeidsledighet blant lavt utdannede innvandrere. Andelen ledige i denne gruppa er mer enn dobbelt så høy som i Norge, 13 prosent i Norge mot 27 i Sverige.
- ◆ I alle de skandinaviske landene er andelen overkvalifiserte blant personer uten innvandrerbakgrunn lav (ca. 10 prosent). Av høyt utdannede innvandrere i arbeid i Norge, har 31 prosent en jobb de er overkvalifisert for. Andelen overkvalifiserte innvandrere i Sverige er på nivå med Norge, mens andelen i Danmark er en del lavere, 24 prosent. I snitt i EU er det litt høyere andel overkvalifiserte innvandrere enn i Norge og Sverige, 33 prosent.
- ◆ Andelen overkvalifiserte innvandrere synker markant med økende botid i Norge og Sverige.

Utdanning og kvalifisering

Hva slags utdanning, kvalifikasjoner og kognitive ferdigheter man har eller tilegner seg, har stor betydning for hvordan man finner sin plass og tilpasser seg i et nytt samfunn.

- ◆ I hele EU er det flere innvandrere som har grunnskole som høyest fullførte utdanning enn som har høy utdanning. I aldersgruppen 15-64 år, har 36 prosent grunnskole som høyeste fullførte utdanning, mens 26 prosent har utdanning på høyskole og universitetsnivå.
- ◆ I de skandinaviske landene er utdanningsnivået høyere, både blant innvandrere og personer uten innvandrerbakgrunn. I Sverige og Danmark er mer enn hver tredje innvandrer høyt utdannet. Norge har høyest andel innvandrere med høy utdanning, med 37 prosent.
- ◆ Utdanningsnivået blant innvandrere er høyere nå enn for ti år siden. Denne utviklingen finner vi i alle de skandinaviske landene, og i de fleste EU-land.
- ◆ Både i Skandinavia og EU, har innvandrere dårligere leseferdigheter enn andre. Om lag 30 prosent av innvandrerne i utvalgte EU-land² har dårlige leseferdigheter, det vil

² Gjennomsnitt av 16 EU-land, OECD/European Union (2015) *Indicators of immigrant integration 2015: Settling in*, OECD Publishing, Paris, s. 135

si på nivå 1 eller lavere. Blant personer som ikke har innvandret³ er andelen om lag 15 prosent.

- ◆ Lesferdighetene blant innvandrere er dårligere i Norge, Sverige og Danmark enn i EU. Blant personer som ikke har innvandret, er derimot leseferdighetene høyere i Skandinavia enn i EU. Lesferdighetene blant innvandrere blir bedre med økt botid og i betydelig større grad i Skandinavia enn i EU.
- ◆ I Norge har høyt utdannede innvandrere i gjennomsnitt så vidt bedre leseferdigheter enn ikke-innvandrere med ungdomsskole som høyeste fullførte utdanning.
- ◆ Skandinavia skiller seg ut med svært høye andeler i aldersgruppen 25-64 som har deltatt i utdanning/opplæring det siste året, både blant innvandrere og andre. Norge er det OECD-landet med aller høyest deltakelse i opplæring og utdanning blant innvandrere i denne aldersgruppen.

Levekår

Levekår handler om hvilke betingelser, sosiale og økonomiske, som legger føringer på våre handlinger og levemåte.

- ◆ Inntektsnivået er generelt høyere i Norge enn i de andre skandinaviske landene, og høyere i Skandinavia sammenlignet med gjennomsnittet i EU. Også blant innvandrere er inntektsnivået høyere i Norge enn i Sverige, mens innvandrere i Danmark har et inntektsnivå på linje med innvandrere i EU landene sett under ett.
- ◆ Inntektsforskjellene er større blant innvandrere enn andre. Norge er et av landene i Europa hvor inntektsforskjellene er minst, både blant innvandrere og andre. Danmark er et av landene i Europa med størst inntektsforskjeller blant innvandrere, men hvor inntektsforskjell blant ikke-innvandrere er liten.
- ◆ Innvandrerhusholdninger både i Skandinavia og i EU har langt større sjanse for å befinne seg under fattigdomsgrensa enn husholdninger uten innvandrere. Det er likevel forskjell mellom de skandinaviske landene. Andelen fattige innvandrere er lavest i Norge og Sverige, og høyere i Danmark (og i EU). Norge er også det landet hvor andelen fattige er lavest blant husholdningene uten innvandrere (11 prosent), mens tilsvarende andel i Sverige og Danmark og EU er mellom 14-16 prosent.
- ◆ I Norge, Sverige og Danmark er risikoen for barnefattigdom generelt lav sammenlignet med EU. Barn som vokser opp i innvandrerhusholdninger har imidlertid mye større sjanse for å være under fattigdomsgrensa enn andre barn. I Norge er det fire ganger så stor risiko for at barn med innvandrerforeldre er fattige, sammenlignet med barn som har foreldre født i Norge.

³ «Personer som ikke har innvandret» refererer til OECDs kategori «Native born», som er alle som ikke selv har innvandret. Kategorien inkluderer altså både personer uten innvandrerbakgrunn og personer med innvandrede foreldre.

Integrering av unge med innvandrerbakgrunn

Hvordan barn av innvandrere klarer seg i skole, utdanning og senere i arbeidsliv omtales gjerne som lakmustesten på om integreringen av innvandrere er vellykket. Analysen i denne rapporten viser:

- ◆ Unge med innvandrerbakgrunn utgjør en stadig større andel av unge i både Skandinavia og EU. I Sverige utgjør barn av innvandrere og unge som har innvandret en tredjedel av dem i alderen 15-34 år. I Norge har 28 prosent av alle mellom 15 og 34 innvandrerbakgrunn.
- ◆ Leseferdighetene er gjennomgående høyere i Skandinavia enn i EU for unge uten innvandrerbakgrunn⁴. Unge med innvandrerbakgrunn har dårligere leseferdigheter enn unge uten innvandrerbakgrunn. Forskjellene mellom gruppene er større i de skandinaviske landene enn i EU. Spesielt har unge som selv har innvandret betydelig lavere leseferdigheter. Unge med to innvandrerforeldre har bedre leseferdigheter enn dem som selv har innvandret, men ikke på nivå med unge uten innvandrerbakgrunn. Unge med én utenlandsfødt forelder har like gode leseferdigheter som unge uten innvandrerbakgrunn.
- ◆ Sysselsettingen blant unge i aldersgruppen 15-34 år uten innvandrerbakgrunn er høyere i Norge og Sverige, sammenlignet med Danmark og EU. Menn har noe høyere sysselsetting enn kvinner, både blant unge med og uten innvandrerbakgrunn, men forskjellene er mindre enn i hele aldersgruppen 15-64 år. I både Norge, Sverige, Danmark og gjennomsnittlig i EU, er det høyest sysselsetting blant unge uten innvandrerbakgrunn og blant unge med én utenlandsfødt forelder. Unge med to utenlandsfødte foreldre har betydelig lavere sysselsetting enn unge uten innvandrerbakgrunn. I Sverige og gjennomsnittlig i EU er differansene både blant menn og kvinner ca. 10-12 prosentpoeng, i Norge ca. 15 prosentpoeng og i Danmark om lag 20 prosentpoeng.

Konklusjon

Ved å sammenligne resultater på en rekke indikatorer kan vi få et inntrykk av hvordan det går med integreringen av innvandrere i Norge sammenlignet med andre land. Analysene her tyder på at integreringen i Norge går bra, både sammenlignet med Sverige og Danmark og gjennomsnittet av EU-landene. Innvandreres utdanningsnivå i Norge er høyt og utdanningsnivået har blitt bedre over tid. Sysselsettingen blant innvandrere er høyere i Norge enn i de andre skandinaviske landene og EU. Det samme gjelder inntektsnivået, justert for kjøpekraft.

Det er stor variasjon mellom ulike grupper av innvandrere. Mye av forklaringen på at Norge skårer høyt på mange av integreringsindikatorerne er at vi i løpet av de siste ti årene har hatt sterk økonomisk vekst og høy etterspørsel etter arbeidskraft. Dette har bidratt til en endret sammensetning av innvandrerbefolkningen, der arbeidsinnvandrere utgjør en høyere andel enn tidligere. Også etablerte innvandrergrupper i Norge har bedret sin situasjon på arbeidsmarkedet.

⁴ Viser til resultater i PIAAC for gruppen "Native-born offspring of native-born" i alderen 16-34. Se OECD/European Union (2015) *Indicators of immigrant integration 2015: Settling in*, OECD Publishing, Paris.

Analysen viser at det fremdeles er stort gap mellom majoritet og minoritet på viktige samfunnsområder. Mange innvandrere, selv blant de med høy utdanning, har ganske dårlige leseferdigheter på norsk. Dette gjelder også norskfødte med to utenlandsfødte foreldre. Mange barn med innvandrerforeldre vokser opp i hjem med lav inntekt. Risikoen for marginalisering er også vesentlig høyere blant unge med innvandrerbakgrunn, sammenlignet med unge uten innvandrerbakgrunn.

1

Bakgrunn og formål

BAKGRUNN OG FORMÅL

Det siste tiåret har Norge hatt rekordhøy innvandring, og som følge av denne utviklingen har integrering kommet høyt på dagsorden. Manglende integrering av innvandrere kan føre til at tilliten til velferdsstaten svekkes, og at det «sosiale limet» som er en viktig forutsetning for å opprettholde norske fellesskapsløsninger forvirrer (Brochmann & Hagelund, 2011). Også fra et samfunnsøkonomisk perspektiv er integrering viktig. Høy sysselsetting er en av bærebjelkene i den norske velferdsstaten. Analyser fra OECD viser at innvandring kan øke tilbudet av arbeidskraft, bidra til vekst og med flere folk i arbeidsdyktig alder kan innvandring bidra positivt til statskassen (OECD, 2013). På den annen side viser norske analyser at kostnaden med innvandring og bærekraften til den norske velferdsstaten blir satt under kraftig press dersom mange innvandrere står utenfor arbeidslivet og ikke blir økonomisk sjølhjulpne (Holmøy & Strøm, 2012).

I denne rapporten er det en overordnet målsetting å sammenligne integrasjonen av innvandrere i Norge, med skandinaviske land og andre europeiske land. I denne rapporten tenker vi på integrering som en to-veis prosess. Vi vurderer integreringen som god, når forskjell mellom majoritet og minoritet er liten og at forskjellene minker over tid. Omvendt er integreringen mindre vellykket dersom det er store forskjeller mellom innvandrere og befolkningen på viktige områder og forskjellene vedvarer.

Omfanget av denne rapporten tilsier at analysene må skje på et overordnet plan. Det er ikke rom for inngående analyser av ulike grupper av innvandrere, ei heller dypdykk innenfor mange samfunnsområder. Fokus vil være på integrering av innvandrere i arbeidsmarkedet, utdanning og kvalifikasjoner og levekår. Et eget kapittel er viet barn og unge med innvandrerbakgrunn.

1.1 Datagrunnlag

I Norge og de skandinaviske landene er mye av statistikken om innvandrere og integrering på ulike samfunnsområder basert på administrative registre (Pettersen & Østby, 2013). Dette gir en unik mulighet til å analysere for eksempel integrasjon av mindre grupper i ulike deler av landet over tid (Røed & Raum, 2003). Selv om de skandinaviske landene har et relativt ensartet datagrunnlag skiller offisiell statistikk seg fra hverandre. Sverige bruker begrepet «utenlandsfødte» i sin offisielle statistikk, mens Norge og Danmark i tillegg ser på fødelandet til foreldrene til den som er født i utlandet (Bevelander et al., 2013; Pettersen & Østby, 2013). Når vi utvider horisonten til å gjelde andre land i Europa blir komparasjon mer komplisert. Det skyldes at datagrunnlaget er forskjellig, definisjoner skiller seg vesentlig fra hverandre, men også at konteksten er ulik.

1.1.1 Internasjonale datakilder om migrasjon og integrasjon

Både Eurostat⁵ og OECD⁶ henter jevnlig inn data, om innvandring og integrering, fra de nasjonale statistikkbyråene og sammenstiller dem. I 2007 vedtok EU et direktiv som påla alle land å rapportere om blant annet inn- og utvandring, tilegnelse av statsborgerskap og sammensetningen av bosatte med innvandrerbakgrunn. Forordningen hadde som mål å bidra til harmoniserte og sammenlignbare data om migrasjon og asyl⁷. Dette direktivet har bedret internasjonal migrasjonsstatistikk, men fremdeles er det vanskelig å se for seg at dataene kan bli 100 prosent komparative.

OECD publiserte i 2015 rapporten *Indicators of Immigrant Integration 2015. Settling in*. Her utnyttet data fra ulike land med en rekke ulike datakilder. Data er forsøkt harmonisert og gir dermed et godt utgangspunkt for internasjonal komparasjon (OECD, 2015). Denne rapporten bygger på data fra OECDs rapport *Indicators of Immigrant Integration 2015. Settling in*, samt data fra Eurostat og Nordisk statistikk. I analyser av sysselsetting i denne rapporten er kilden i all hovedsak den europeiske arbeidskraftundersøkelsen (E-LFS). Analysene av kvalifikasjoner, leseferdigheter og utdanningsnivå bygger i hovedsak på OECDs program for måling av voksnes kompetanse (PIACC), og analysene av inntekt og fattigdom på EU-statistikk om inntekt og levekår (EU-SILC).

1.1.2 Sammenlignbarhet

I norsk statistikk om innvandring, bruker SSB begrepet «Innvandrer» om en person som selv har innvandret til Norge, med to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre. Norskfødte barn av innvandrere, er barn som er født i Norge, med to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre. I norsk statistikk sammenlignes ofte innvandrere og norskfødte barn av innvandrere med den generelle befolkningen, som inkluderer både innvandrere og barn av innvandrere.

OECD bruker litt andre begreper og kategorier. For eksempel presenteres ikke tall for «innvandrere» etter SSBs definisjon, men for «foreign-born», som er alle personer bosatt i Norge/vertslandet, men som er født i utlandet. «Native-born» er alle som er født i Norge/vertslandet, som med SSBs definisjoner betyr alle uten innvandrerbakgrunn og norskfødte med innvandrerforeldre. «Native-born» er med andre ord en smalere kategori enn SSBs «den generelle befolkningen», som også inkluderer innvandrere.

Når vi i denne rapporten bruker begrepet «innvandrer», referer det til OECDs «Foreign-born», med mindre annet er nevnt.

En annen faktor som kompliserer sammenlignbarhet med offisiell statistikk er datagrunnlaget. I de skandinaviske landene brukes mye registerdata basert på befolkningsregistre (Pettersen & Østby, 2013). I andre europeiske land bygger statistikken om innvandreres integrering seg i langt større grad på utvalgsundersøkelser (OECD, 2015). Tidligere analyser viser for eksempel at sysselsettingsnivået blant innvandrere i utvalgsundersøkelser, som arbeidskraftundersøkelsen, gjerne er noen prosentpoeng høyere enn i norske registeranalyser (Liebig, 2009). Analyser av

⁵ Migration and citizenship data: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/migration-and-citizenship-data>

⁶ OECD Migration: <http://www.oecd.org/migration/>

⁷ REGULATION (EC) No 862/2007 on Community statistics on migration <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:199:0023:0029:EN:PDF>

integrering av innvandrere på arbeidsmarkedet vil dermed ofte gi et mer positivt inntrykk av gruppas deltakelse når datakilden er utvalgsundersøkelse hvor en liten gruppe av befolkningen er trukket ut. Dette kan skyldes at utvalget og frafallet av innvandrere i arbeidskraftsundersøkelser ikke er tilfeldig (Villund, 2007). Tallene som presenteres i OECD-rapporten viser imidlertid til de samme gruppene i alle land, og skal derfor være sammenlignbare på tvers av landene. Der data er hentet fra ulike datakilder for ulike land, oppgis dette.

2

Innvandring

INNVANDRING

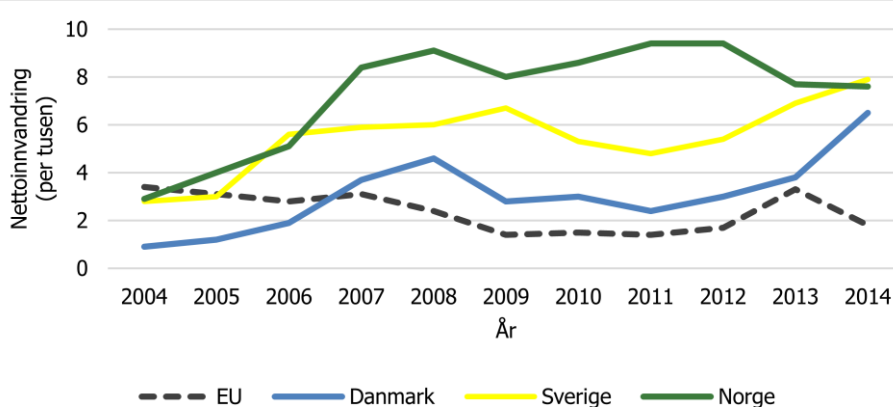
I løpet av 2015 flyktet mer enn 1 million over Middelhavet. I Hele EU ble det registrert 1 077 000 asylsøkere⁸. Bare i Norge kom det 31 000 personer for å søke asyl, hvorav 5 300 var enslige mindreårige asylsøkere. Tilsvarende antall i Sverige var 162 000, hvorav 35 400 enslige mindreårige barn⁹. Ved utgangen av desember 2015 var det i Danmark 21 000 som hadde søkt asyl, og av disse var det 2000 enslige mindreårige¹⁰.

Hvor mange av dem som søker asyl som faktisk får opphold og skal bosettes er ennå uvisst. Mange som søker asyl har bakgrunn fra Syria og Afghanistan, og basert på situasjonen i disse landene og tidligere praksis kan vi forvente av antallet flyktninger som skal bosettes vil stige vesentlig i 2016 og 2017. Denne rapporten omhandler innvandrere som har kommet og som har fått opphold. Den store asylstrømmen fanges ikke opp i befolkningsregistre før det er gått litt tid. Analysene av innvandring i denne rapporten, er basert på data til og med 2014. Vi skal likevel i dette delkapittelet vise at sammensetningen av innvandringen til de skandinaviske landene har endret seg over tid.

2.1 Migrasjonsstrømmer

I løpet av de siste ti årene har nettoinnvandringen til de skandinaviske landene økt betydelig og siden 2007 har innvandringsraten i alle de skandinaviske landene vært høyere enn i EU-land sett under ett. I perioden 2006-2014 har innvandringen vært høyest til Norge, etterfulgt av Sverige og Danmark. Innvandringen til Norge nådde en topp i 2011-2012. I disse to årene økte befolkningen med nesten 10 per 1000 innbyggere, eller i underkant av 1 prosent hvert år som følge av innvandring. Det er den høyeste innvandringsraten som er registrert i Norge og blant de høyeste i Europa.

FIGUR NR 2.1: Årlig innvandring justert for folketall (per tusen).

Kilde: Eurostat.

⁸ Eurostat, Asylum and new asylum applicants - annual aggregated data

⁹ Migrationsverket <http://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik.html>

¹⁰ Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet (UIBM) <http://uibm.dk/tal-og-statistik/tal-og-statistik-om-indrejse-og-ophold>

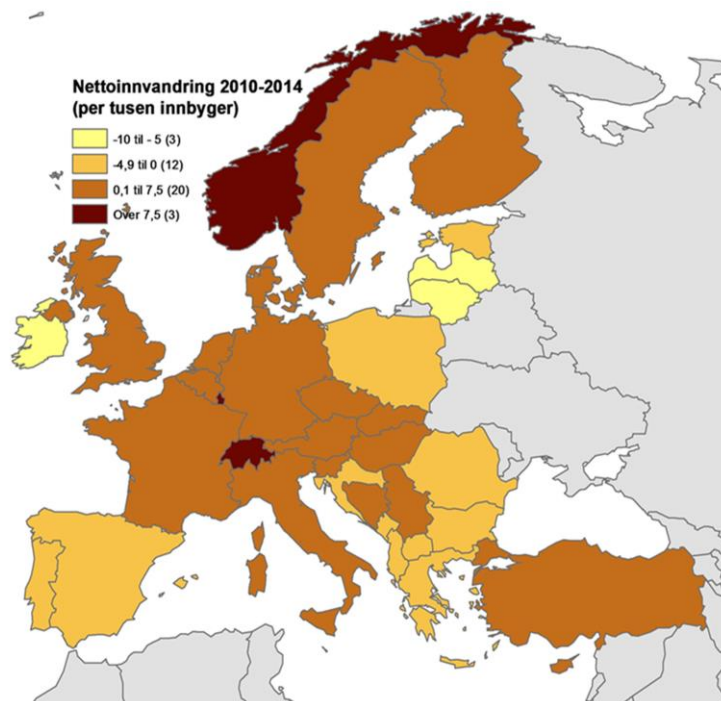
INNVANDRINGSRATE – ÅRLIG NETTOINNVANDRING PER TUSEN

Indikatoren i figur 2.1 er kalkulert ved å regne differanse i inn- og utvandring per år i det enkelt land (og summen av alle EU-land). Ved å sammenholde nettoinnvandring med middelfolkemengden i det aktuelle året kan vi få et inntrykk av hvor mye befolkningen vokser hvert år som følge av innvandring.

I både Danmark, Sverige, Norge og EU sank innvandringen i de påfølgende årene etter finanskrisen i 2008. Omkring 2012 begynner innvandringen igjen å stige i hele EU, og i Danmark og Sverige. Norge har siden 2012 hatt en nedadgående innvandringsrate og i 2014 var den for første gang siden 2006 lavere enn i Sverige.

Kartet i figur 2.2 viser at Norge, sammen med Sveits og Luxembourg, i løpet av perioden 2010-2014 har hatt de høyeste innvandringsratene i Europa. Til sammen har 23 av de europeiske landene på kartet hatt høyere innvandring enn utvandring (landene som er rød og oransje), mens 15 land har hatt nettoutvandring (med lyse gule farger). Landene med nettoutvandring finner vi i all hovedsak i de baltiske statene, samt i sentral- og øst-europeiske land, i tillegg til Spania, Portugal og Irland. Det er verdt å merke seg at nettoinnvandringen til Spania og Irland var svært høy før finanskrisen i 2008. Etter 2009 har disse landene hatt nettoutflytting. De skandinaviske landene, og ikke minst Norge, har hatt betydelig innvandring i hele perioden fra EU-utvidelse i 2004.

FIGUR NR 2.2: Gjennomsnittlig årlig nettoinnvandring 2010-2014 per tusen innbyggere.

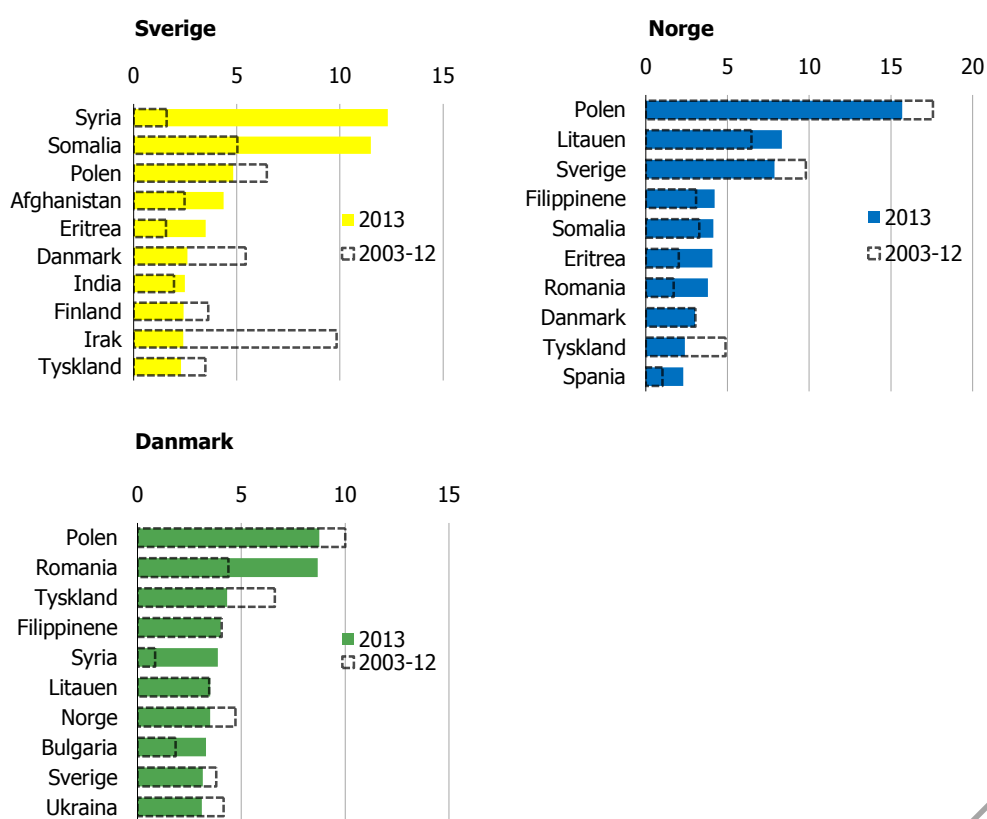

Kilde: Eurostat.

2.2 Hvem innvandrер?

OECDs *International Migration Outlook 2015* viser at Kina, Romania, Polen, India og Mexico var de fem største avsenderlandene til medlemslandene i OECD. Sammensetningen av innvandrere til Skandinavia skiller seg fra dette. Figur 2.3 viser at Syria og Somalia var de to viktigste avsenderlandene til Sverige i 2013. Fra både Syria og Somalia er innvandrerne i all hovedsak flyktninger og familiegjenforente til flyktninger. I Danmark og Norge er det arbeidsinnvandring fra Polen som topper lista. Norge har også hatt høy innvandring fra Litauen og Sverige (jf. figur 2.3). I Danmark er innvandringen fra Romania og Tyskland på henholdsvis andreplass og tredjeplass i 2013. Figuren viser at innvandringen fra Romania til Danmark var mye høyere i 2013 enn for gjennomsnittet av de ti foregående år, mens Tyskland har svekket sin stilling som avsenderland i 2013 sammenlignet med hele perioden fra 2002-2013.

FIGUR NR 2.3: Innvandring fra topp ti nasjonaliteter i 2013. Prosent av total innvandring og gjennomsnitt for 2002-2013. Sverige, Norge og Danmark.

Kilde: OECD, *International Migration Outlook 2015*.

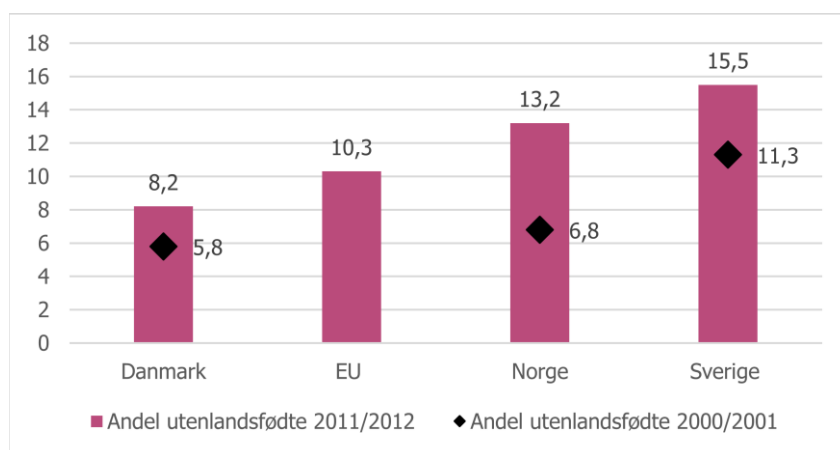
Oversikten (jf figur 2.3) viser at Norge har hatt høy arbeidsinnvandring fra nye EU-land i Øst-Europa, mens Sverige har hatt langt høyere innvandring av innvandrere som søker beskyttelse (OECD, 2015). Danmark har lenge hatt lavere innvandring enn Sverige og Norge, men har som Norge hatt betydelig innvandring fra andre EU-land. På den danske topp ti-lista er Syria det eneste avsenderlandet som det kommer mange flyktninger fra.

2.3 Andel av befolkningen med innvandrerbakgrunn

Ved å se på innvandringsstrømmer, slik vi gjorde ovenfor, kan vi få et inntrykk av hvordan innvandringen endrer seg over tid. I dette kapittelet skal vi sammenligne *beholdningen* av personer med innvandrerbakgrunn i de skandinaviske landene.

Totalt i de 28 EU-landene utgjør utenlandsfødte i overkant av 10 prosent (jf. figur 2.4). I Norge er andelen 13,2 prosent, mens Sverige har 15,5 prosent av befolkningen som er utenlandsfødt. Danmark skiller seg ut ved å ha klart lavest andel innvandrere i Skandinavia, med 8,2 prosent. Innvandrerandelen i Danmark er dermed om lag halvparten av Sverige, og lavere enn gjennomsnittet i EU.

FIGUR NR 2.4: Andel utenlandsfødte, 2000/2001 og 2011/2012.

Kilde: OECD 2015 (Ulike datakilder, se OECD 2015 s. 41).

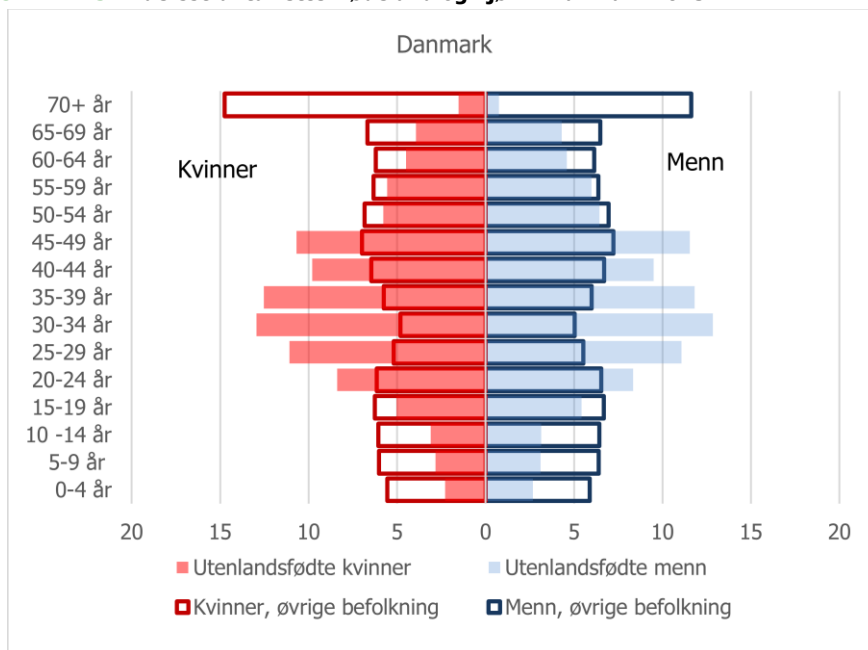
Figur 2.4 illustrerer at Norge har hatt den raskest voksende innvandrerbefolkningen av de skandinaviske landene. I løpet av 10 år er innvandrerbefolkningens andel av folkemengden doblet, fra 6,8 til 13,2 prosent. Også Sverige og Danmark har hatt en økning i andel med innvandrerbakgrunn, men denne økningen er mer beskjeden sammenlignet med Norge.

2.4 Kjønn- og aldersfordeling

OECD anslår at 80 prosent av utenlandsfødte i EU/OECD-området er i aldergruppen 15-64 år (OECD, 2015). Blant personer som ikke har innvandret er andelen i arbeidsdyktig alder (15-64 år) 66 prosent. Dette innebærer at det blant utenlandsfødte i alle europeiske land relativt sett er færre barn/unge og gamle, og flere voksne i arbeidsdyktig alder.

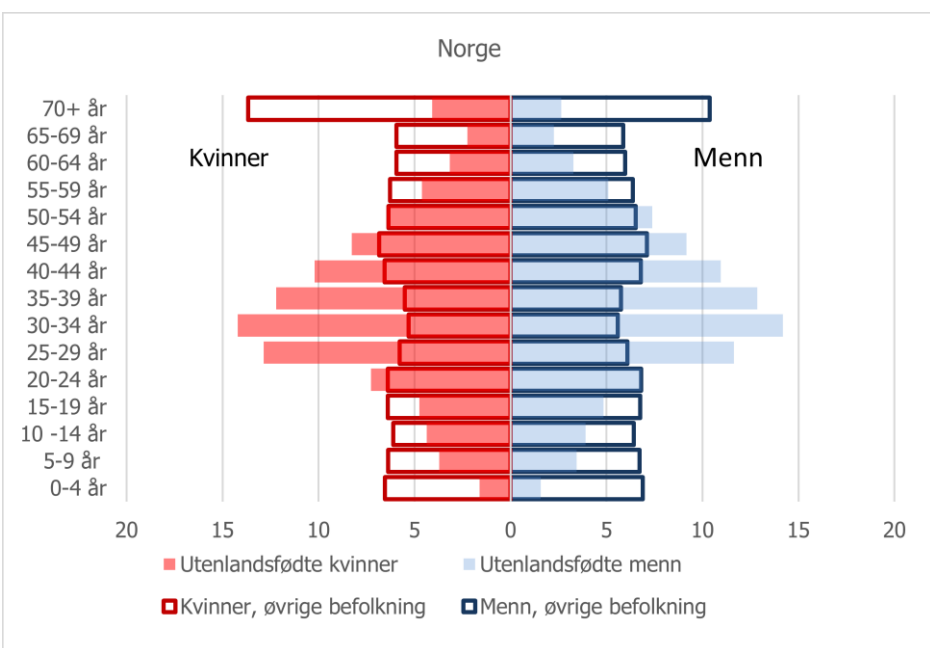
Figur 2.5, figur 2.6 og figur 2.7 viser befolkningsstrukturen i de skandinaviske landene fordelt på kjønn, femårige aldersgrupper og innvandrerkategori. Figurene viser at aldersstrukturen, blant de innenlands- og utenlandsfødte, skiller seg vesentlig fra hverandre. I alle de skandinaviske landene er utenlandsfødte overrepresentert i aldersgruppene fra 25-45 år. I de eldste årsklassene finner vi veldig få utenlandsfødte. Sverige skiller seg ut her med en betydelig andel utenlandsfødte over 70 år.

FIGUR NR 2.5: Aldersstruktur etter fødeland og kjønn. Danmark 2015.

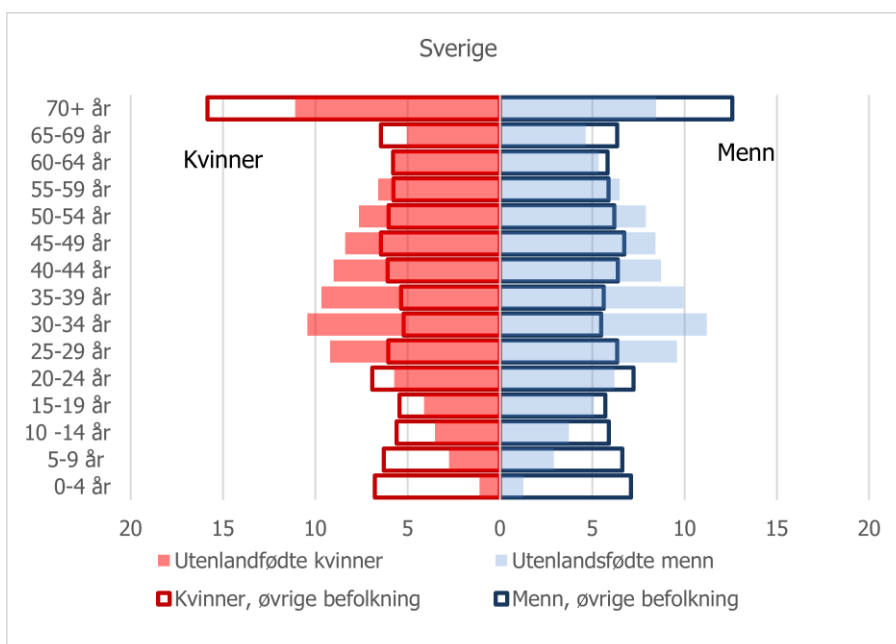
Kilde: Nordisk statistikkbank

FIGUR NR 2.6: Aldersstruktur etter fødeland og kjønn. Norge 2015.

Kilde: Nordisk statistikkbank.

FIGUR NR 2.7: Aldersstruktur etter fødeland og kjønn. Sverige 2015.

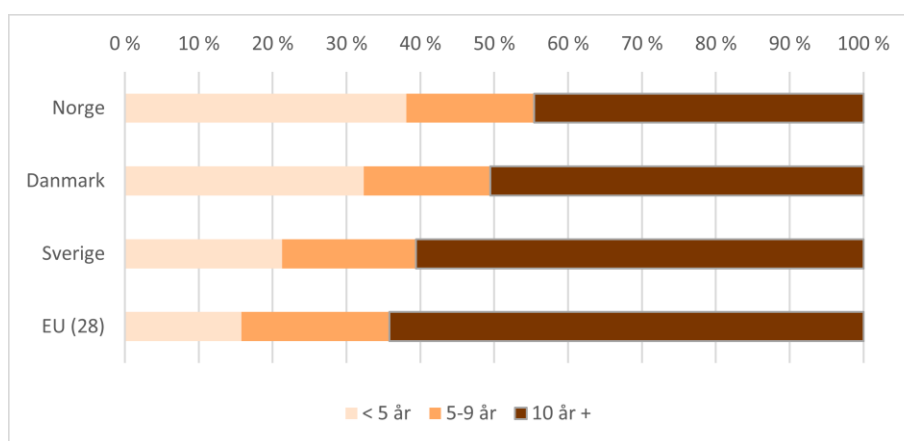
Kilde: Nordisk statistikkbank.

Kjønnfordelingen blant de utenlandsfødte er ganske jevn i de ulike aldersgruppene i alle de skandinaviske landene. Tilstrømningen av asylsøkere som har skjedd siste halvår i 2015 kan påvirke kjønnfordelingen i enkelte aldersgrupper, siden det er en stor overvekt av gutter og unge menn blant asylsøkerne (Berg & Tronstad, 2015).

2.5 Botid

Den høye innvandringen til de skandinaviske landene de siste årene, sammenlignet med mange andre europeiske land, innebærer at andelen bosatte innvandrere med kort botid er mye høyere her enn ellers i Europa. I Norge har 38 prosent av innvandrere i alderen 15-64 år bodd her under fem år. I Danmark og Sverige er andelen med kort botid henholdsvis 32 og 21 prosent (jf. figur 2.8).

FIGUR NR 2.8: Utenlandsfødte i arbeidsdyktig alder (15-64 år) etter botid.

Kilde: OECD 2015 (European Labour Force Survey (EU-LFS) 2012-2013).

I tverrsnittsanalyser av integrering betyr kortere botid som oftest lavere deltakelse i arbeidsmarked og dårligere levekår (Blom & Henriksen, 2008). I denne sammenheng er det verdt å merke seg at sammensetningen av innvandrerne som har kommet til Norge de siste fem årene skiller seg vesentlig fra de innvandrerne som har kommet til Sverige i samme periode. Figur 2.3 viste at den økte innvandringen til Norge og Danmark i mye større grad har vært drevet av arbeidsinnvandring, enn i Sverige hvor flyktningeinnvandringen har vært høyere. Dette får konsekvenser for arbeidsmarkedsinntegringen i de ulike landene.

3

Integrering i arbeidsmarkedet

INTEGRERING I ARBEIDSMARKEDET

Arbeidsmarkedet er en sentral arena for innvandrernes integrering i samfunnet. Arbeid har betydning for den enkeltes muligheter til deltakelse, selvrealisering og forsørgelse, og bidrar til å øke både den individuelle og kollektive velferden (Brochmann, 2011). I dette kapitlet skal vi se nærmere på noen av de vanligste indikatorene på integrasjon. Hvor stor andel av innvandrerbefolkningen er i jobb? Hva slags type jobber og tilknytning har de i arbeidsmarkedet?

Vi er også interessert i å finne ut av hvor mange av dem som står utenfor arbeidsmarkedet som forsøker å få seg en jobb. Vi ser både på nivået på arbeidsledigheten i ulike grupper i ulike land, og også på gapet mellom innvandrere og dem uten innvandrerbakgrunn.

Mange innvandrere opplever at kvalifikasjonen de har med seg ikke så lett lar seg omsette i arbeidsmarkedet. Vi ser nærmere på hvor mange innvandrere som jobber i yrker de er overkvalifisert for. Vi vil også analysere hva slags type arbeidskontrakter innvandrere har (midlertidig eller fast). I tillegg vil vi analysere hvor stor andel av innvandrerne som jobber ufrivillig deltid (undersyssetting).

3.1 Kjennetegn ved arbeidsmarkedet

Arbeidsmarkedet i de skandinaviske landene har klare likhetstrekk. Med velutviklede velferdsstater og organisert arbeidsliv, har de gitt opphav til begrepet «den nordiske modellen» (Brochmann & Hagelund, 2011). I de skandinaviske landene er lønn i stor utstrekning tariffavtalt gjennom forhandlinger mellom arbeidsgivere og arbeidstakerorganisasjoner (Eldring & Alsos, 2012). Effektiv minstelønn er høy i de skandinaviske landene, noe som fører til mer kapitalintensiv produksjon og høy produktivitet. Dette innebærer at det relativt sett i Skandinavia er få jobber med lave kvalifikasjonskrav¹¹. I det skandinaviske arbeidsmarkedet, vil innvandrere med begrensede kunnskaper i norsk, svensk eller dansk kunne ha vanskeligheter med å komme innenfor i arbeidsmarkedet (Liebig, 2009).

3.2 Innvandrere og sysselsetting

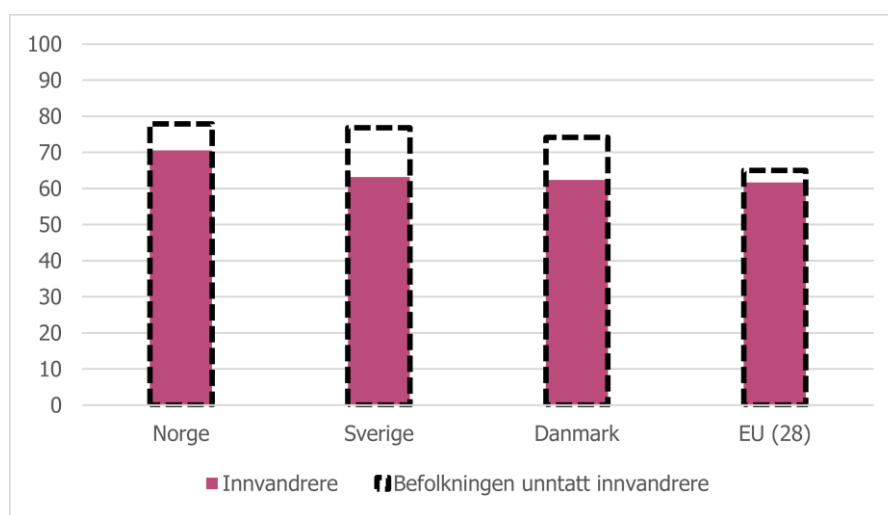
Figur 3.1 viser at Norge har høy sysselsetting sammenlignet med andre EU- og OECD-land, både blant innvandrere og i resten av befolkningen. Blant europeiske OECD-land er det kun tre land (Island, Sveits, og Luxemburg) som har høyere sysselsetting blant innvandrere enn Norge. Blant innvandrere i Norge i aldergruppa 15-64 år er 71 prosent sysselsatte. I resten av befolkningen er andelen sysselsatte 78 prosent.

Snittet for sysselsetting blant innvandrere i EU er om lag 62 prosent. Det er på nivå med Danmark (62,5%) og Sverige (63%).

¹¹ I henhold til internasjonale standarder for yrkesklassifisering, defineres yrker i ISCO 9 som elementær yrker uten utdanningskrav.

I tverrsnittsanalyser av integrering betyr kortere botid som oftest lavere deltakelse i arbeidsmarked og dårligere levekår (Blom & Henriksen, 2008). I denne sammenheng er det verdt å merke seg at sammensetningen av innvandrerne som har kommet til Norge de siste fem årene skiller seg vesentlig fra de innvandrerne som har kommet til Sverige i samme periode. Figur 2.3 viste at den økte innvandringen til Norge og Danmark i mye større grad har vært drevet av arbeidsinnvandring, enn i Sverige hvor flyktningeinnvandringen har vært høyere. Dette får konsekvenser for arbeidsmarkedsintegreringen i de ulike landene.

FIGUR NR 3.1: Andel sysselsatte mellom 15 og 64 år.

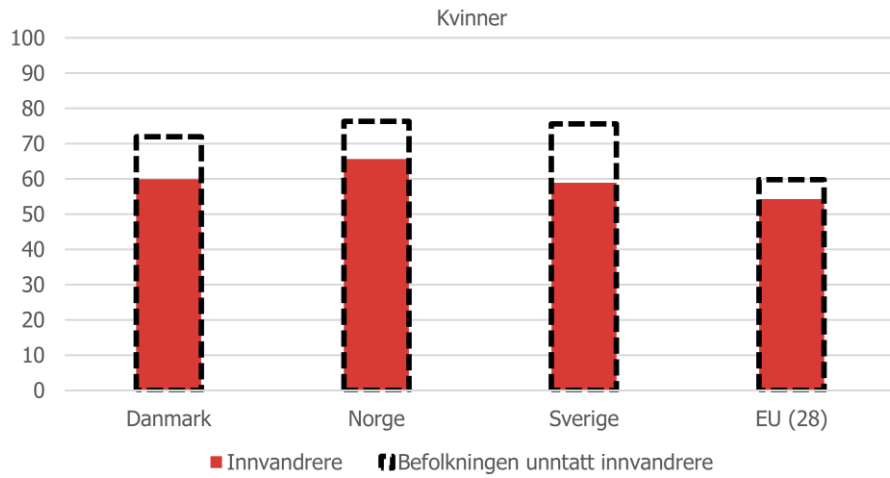
Kilde: OECD 2015 (European Union Labour Force Survey (EU-LFS) 2012-13).

Figur 3.1 viser at det er om lag 9 prosentpoeng høyere sysselsetting blant innvandrere i Norge enn i gjennomsnittet av EU-land, og 7-8 prosentpoengs høyere sysselsetting enn i Sverige og Danmark.

3.3 Kvinner og menn i jobb

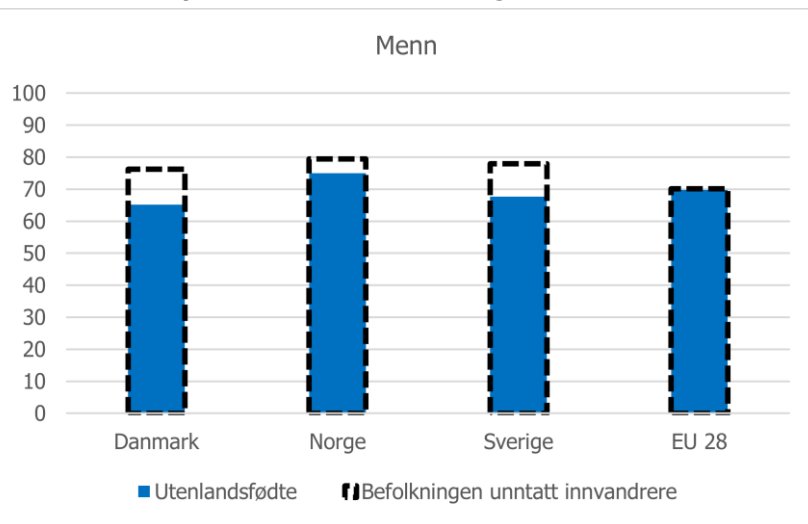
Ved å fordele andelen sysselsatte mellom kvinner og menn ser vi (jf. figur 3.2) at Norge skiller seg særlig ut med høyest sysselsetting blant innvandrerkvinner. To av tre (66 prosent) innvandrerkvinner i Norge er sysselsatte. I hele EU er andelen sysselsatte blant innvandrerkvinner 54 prosent, altså 12 prosentpoeng lavere enn i Norge. Også sammenlignet med Sverige og Danmark er sysselsettingen i Norge høy blant innvandrerkvinner, nesten 7 prosentpoeng høyere enn i Sverige og 6 prosentpoeng høyere enn i Danmark.

FIGUR NR 3.2: Andel sysselsatte kvinner mellom 15 og 64 år.

Kilde: OECD 2015 (European Union Labour Force Survey (EU-LFS) 2012-13).

FIGUR NR 3.3: Andel sysselsatte menn mellom 15 og 64 år.

Kilde: OECD 2015 (European Union Labour Force Survey (EU-LFS) 2012-13).

Blant innvandremenn er sysselsettingen høyere enn blant innvandrerkvinner. Forskjellen mellom innvandrere og andre er ubetydelig hvis vi ser på gjennomsnittet i EU. I Norge er ca. 75 prosent av utenlandsfødte menn sysselsatt. Det er 5 prosentpoeng høyere enn gjennomsnittet for utenlandsfødte i alle EU-land, men lavere enn blant menn som er født i Norge.

3.4 Gap i sysselsetting

Når vi ser på differansen mellom sysselsetting blant innvandrere og resten av befolkningen, endrer de gunstige utfallene for Norges del seg noe. Sysselsettningsnivået i de fleste land i Europa er lavere enn i de skandinaviske landene. Dette bidrar til at gapet i sysselsetting mellom innvandrere og andre er mindre i mange land enn det vi finner i Norge, Sverige og Danmark.

I Norge er det om lag 7 prosentpoengs lavere sysselsetting blant innvandrere enn i resten av befolkningen (jf. figur 3.1). I både Sverige og Danmark er sysselsettingsgapet mellom innvandrere og andre større enn i Norge og i EU, med henholdsvis 14 og 12 prosentpoengs differanse. Som vist i figur 3.2 bidrar skandinaviske kvinners høye sysselsetting, og innvandrerkvinnens relativt lave deltakelse, til at differansen i sysselsetting er vesentlig større blant kvinner enn menn.

Ved å sammenligne differansen i sysselsetting på to ulike tidspunkter kan vi få et inntrykk av om utviklingen går i retning av mer eller mindre integrasjon.

Tabell 3.1: Andel sysselsatte blant utenlandsfødte 15-64 år, 2006-2007 og 2012-2013, og differanse i sysselsetting mellom utenlandsfødte og øvrig befolkning.

	Andel sysselsatte blant utenlandsfødte 15-64 år		Differanse (prosentpoeng) utenlandsfødte og øvrig befolkning	
	2006-2007	2012-2013	2006-2007	2012-2013
Danmark	65	62	-13	-12
Norge	67	71	-10	-7
Sverige	63	63	-13	-14
EU (28)	64	62	-2	-3

Kilde: OECD 2015 (European Union Labour Force Survey (EU-LFS) 2006-07 og 2012-13).

Tabell 3.1 viser at differansen i sysselsetting ikke har endret seg vesentlig i Danmark og Sverige, mens differansen i sysselsetting er blitt mindre i Norge. Dette skyldes at sysselsetting blant innvandrere i Norge har økt fra 67 til 71 prosent, mens sysselsettingen i Sverige, Danmark og EU har vært stabil eller svakt synkende over tid. Forklaringen på dette er trolig at Norge i motsetning til mange andre land i Europa og våre naboland har opplevd en sterk økonomisk vekst de siste ti årene. Finanskrisen i 2008 som bidro til lav økonomisk vekst og økt ledighet og over flere år ellers i Europa fikk langt mindre utslag i det norske arbeidsmarkedet. I denne perioden (2006-2013) økte arbeidsstyrken i Norge med om lag 300 000, og to av tre nye arbeidstakeren hadde innvandrerbakgrunn (Friberg, Tronstad, & Dølvik, 2012).

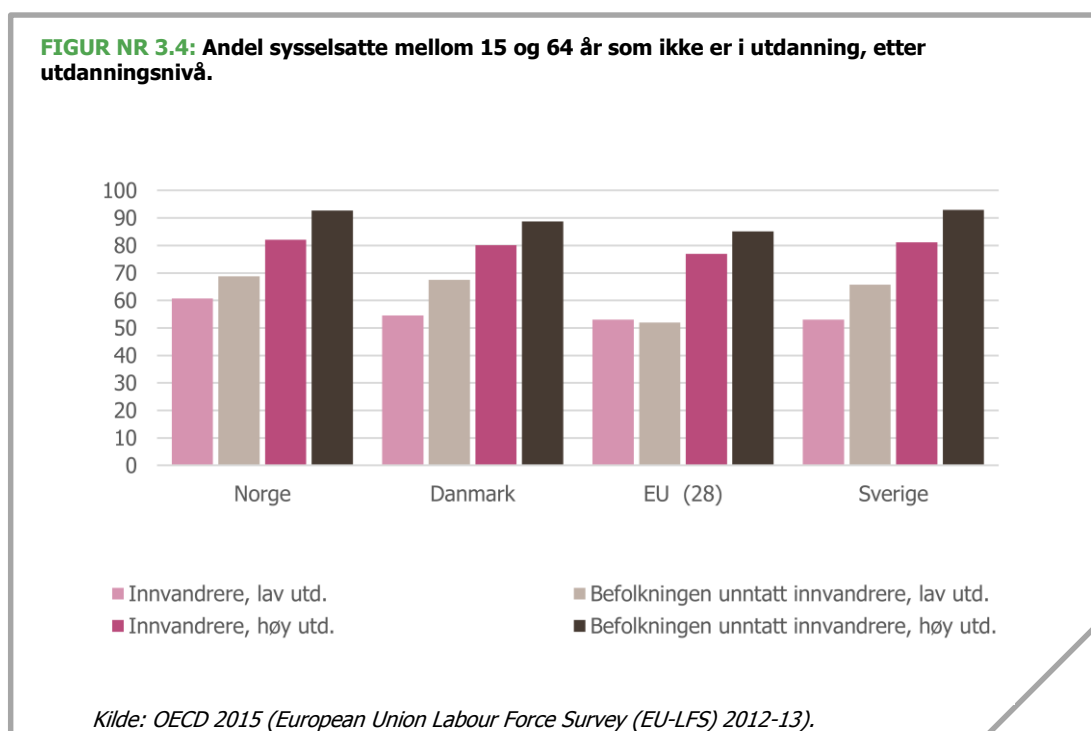
Det er verdt å merke seg at tabell 3.1 viser tverrsnitt av befolkningen med og uten innvandrerbakgrunn på to ulike tidspunkter. Endringer i sysselsettingen kan dermed være et uttrykk for ulik sammensetning av innvandrerbefolkningen på de to tidspunktene man sammenligner.

Fra kapitlet om migrasjonsstrømmer vet vi at innvandringen til Norge, men også Danmark, har vært preget av mye arbeidsinnvandring, mens Sverige har hatt langt større innvandring av folk som søker beskyttelse. Blant nyankomne innvandrere er sysselsettingen betydelig lavere i Sverige enn i Norge, Danmark og EU (OECD, 2015).

3.4.1 Sysselsetting etter utdanning

Høyt utdanningsnivå gjør at det er større sjanse for å være i jobb både for innvandrere og andre. Det er likevel ikke uvanlig at innvandrere med høy utdanning opplever større problemer med å få seg en jobb, sammenlignet med andre med høy utdanning (Chiswick & Miller, 2009). Figur 3.4 viser at innvandrere med høy utdanning, i alle de skandinaviske landene og i EU, har betydelig høyere sysselsetting enn innvandrere med lav utdanning¹².

Differansen er mellom 25-30 prosentpoeng høyere sysselsetting blant innvandrere med høy utdanning. Samtidig er det sånn at innvandrere med høy utdanning ikke får like stor uttelling for utdanningen sin som ikke-innvandrere med samme utdanningsnivå (jf. figur 3.4).

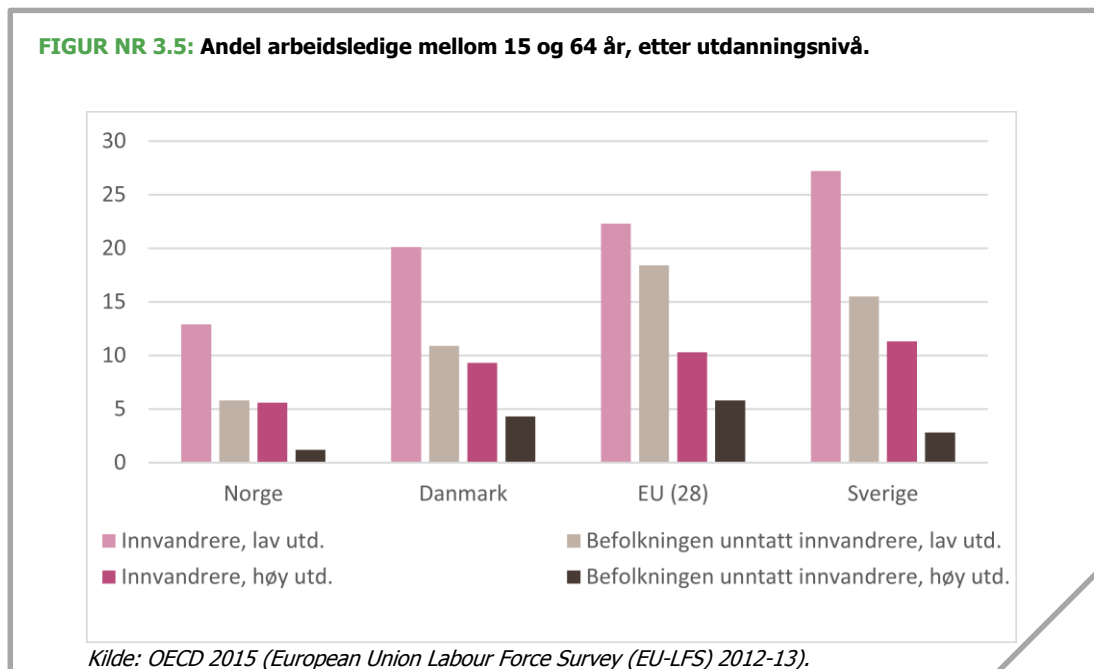
Blant innvandrere med lav utdanning i Skandinavia, er det høyest sysselsetting i Norge, etterfulgt av Danmark. I Sverige er i overkant av halvparten av innvandrere med lav utdanning i jobb. Denne gruppen har dermed like liten sannsynlighet for å være i jobb som innvandrere med lav utdanning ellers i Europa (jf. figur 3.4).

Det er verdt å merke seg at sysselsettingsnivået i EU er svært lavt blant personer som ikke har innvandret med lav utdanning, sammenlignet med tilsvarende gruppe i alle de skandinaviske landene. Ser vi EU-landene under ett, har innvandrere med lav utdanning høyere sysselsetting enn andre med lav utdanning.

¹² «Lav utdanning» viser til fullført grunnskole og lavere utdanningsnivå. «Høy utdanning» viser til utdanning på universitets- eller høyskolenivå.

3.5 Arbeidsledighet

Sammenlignet med Sverige, Danmark og EU-landene, har Norge den laveste ledigheten både blant innvandrere og andre (jf. figur 3.5). Dette gjelder også når man skiller mellom de med lav og høy utdanning.

Blant personer med ungdomsskole som høyeste fullførte utdanning, i alle de skandinaviske landene, er det om lag dobbelt så stor sannsynlighet for å være arbeidsledig for innvandrere som for andre. Ser vi på EU-land under ett, er arbeidsledigheten nesten like høy blant alle lavt utdannede, både blant innvandrere og andre.

Sverige skiller seg ut med svært høy arbeidsledighet blant lavt utdannede innvandrere. Andelen ledige i denne gruppa er mer enn dobbelt så høy som i Norge, 13 prosent i Norge mot 27 prosent i Sverige.

3.6. Overkvalifisering

Har innvandrere jobber som tilsvarer kvalifikasjonene de har? Får de uttelling for utdanningen de har og bedrer det seg med botid?

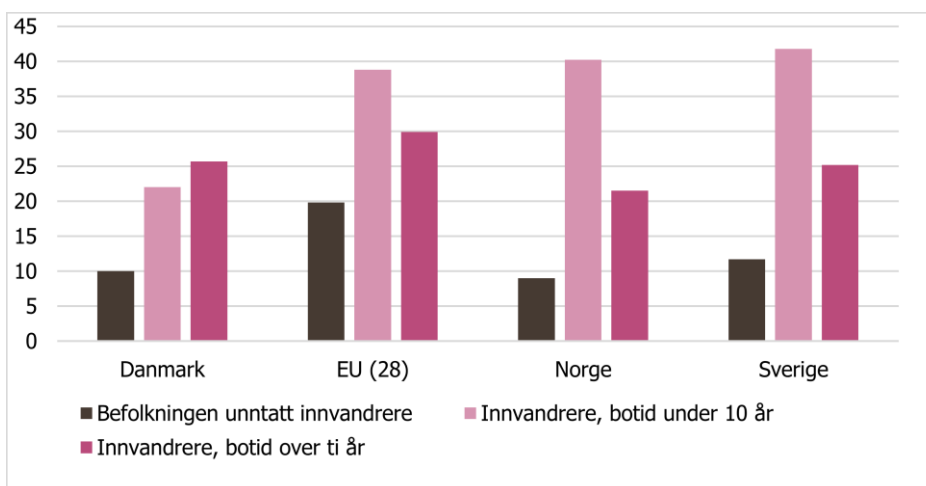
Med **overkvalifisering** mener vi her sysselsatte med høy utdanning (tilsvarende ISCED 5 eller 6) som er ansatt i et yrke med lave (ISCO 9) eller medium krav til kvalifikasjoner (ISCO 4-8).

Av alle høyt utdannede innvandrere i arbeid i Norge, har 31 prosent en jobb de er overkvalifisert for. Der er ingen forskjell etter kjønn. Det er like andeler overkvalifiserte innvandrere i Sverige som i Norge, mens andelen i Danmark er en del lavere, 24

prosent. I snitt i EU er det litt høyere andel overkvalifiserte innvandrere enn i Norge og Sverige, 33 prosent. Fordi det i Norge relativt sett er få som er overkvalifiserte blant ikke-innvandrere (9 prosent, mot 20 prosent i EU), er forskjellen mellom innvandrere og andre høy, 22 prosentpoeng.

I EU, og i enda større grad i Norge og Sverige, synker andelen overkvalifiserte innvandrere betydelig med økt botid.

FIGUR NR 3.6: Andel overkvalifiserte mellom 15 og 64 år som ikke er i utdanning, etter botid.

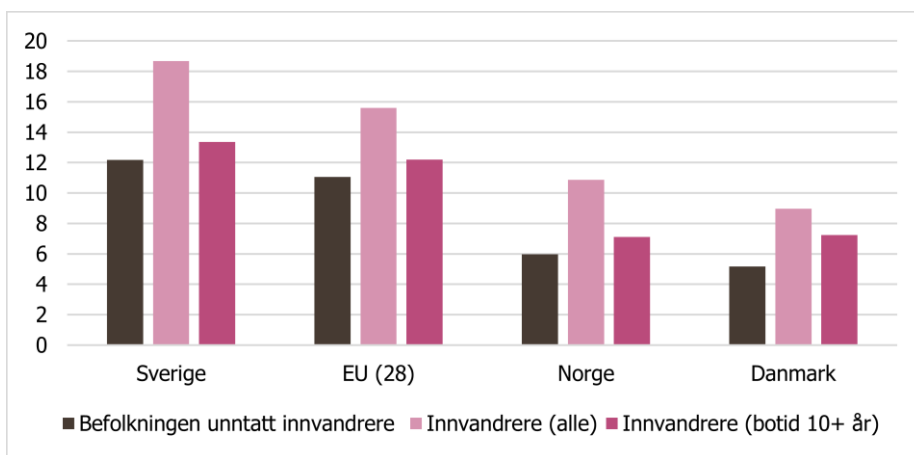

Kilde: OECD 2015 (European Union Labour Force Survey (EU-LFS) 2012-13).

3.6.1 Type arbeidsforhold

Det er stor variasjon mellom de skandinaviske landene i hvor utbredt det er med midlertidige ansettelsesforhold. Midlertidige kontrakter er langt mer utbredt i Sverige, enn i Norge og Danmark. Figur 3.7 viser at det blant arbeidstakere med innvandrerbakgrunn er langt flere som har midlertidige kontrakter enn blant ansatte som ikke har innvandret. Blant innvandrere med mer enn 10 års botid er andelen med midlertidige kontrakter mer eller mindre på samme nivå med ikke-innvandrere, både i Skandinavia og i EU.

FIGUR NR 3.7: Arbeidstakere med midlertidige kontrakter. Andel av alle sysselsatte mellom 15 og 64 år, som ikke er i utdanning.

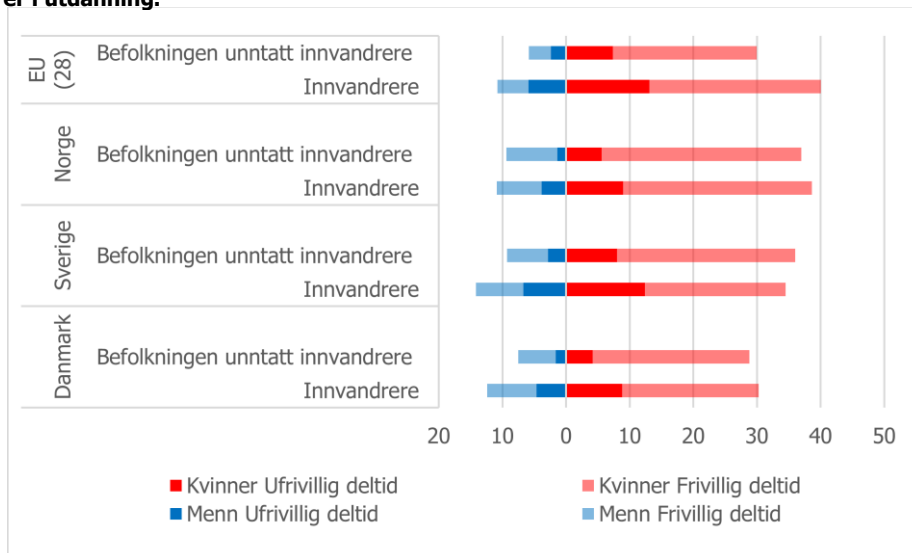

Kilde: OECD 2015 (European Union Labour Force Survey (EU-LFS) 2012-13).

3.6.2 Heltid eller deltid

I arbeidskraftsundersøkelsen blir respondentene spurt om de jobber hel- eller deltid, og de som jobber deltid blir spurt om de ønsker å jobbe mer. Figur 3.8 viser at andelen deltidsarbeidende er mye høyere blant kvinner enn menn i alle land, både blant innvandrere og andre. Figuren viser også at andelen ufrivillige i deltid er mye større blant innvandrere. Dette tyder på at det er en betydelig utnyttet arbeidskraftreserve blant undersysselsatte kvinner, ikke minst blant innvandrerkvinner.

FIGUR NR 3.8: Frivillig og ufrivillig deltid. Andel av alle sysselsatte mellom 15 og 64 år, som ikke er i utdanning.

Kilde: OECD 2015 (European Union Labour Force Survey (EU-LFS) 2012-13).

3.7 Oppsummering

Analysen i dette kapitlet viser at Norge har høy sysselsetting både blant innvandrere og i resten av befolkningen sammenlignet med Sverige, Danmark og EU-landene. Blant europeiske OECD-land er det kun tre land som har høyere sysselsetting blant innvandrere enn Norge (Island, Sveits, og Luxemburg). Norge skiller seg særlig ut med høy sysselsetting blant innvandrerkvinner, med nær 66 prosent sysselsatte.

Når vi ser på differansen i sysselsetting blant innvandrere og resten av befolkningen, endrer dette bildet seg noe. Sysselsettingsnivået i de fleste land i Europa er mye lavere enn i de skandinaviske landene og dette bidrar til at gapet i sysselsetting mellom majoritet og minoritet i mange land er mindre enn det vi finner i Norge, Sverige og Danmark.

Sammenlignet med Sverige, Danmark og EU-landene, har Norge den laveste ledigheten både blant innvandrere og i resten av befolkningen. I alle de skandinaviske landene er det likevel nesten dobbelt så stor sjanse for at en innvandrer er arbeidsledig sammenlignet med en som ikke har innvandret.

Av høyt utdannede innvandrere i arbeid i Norge, har 31 prosent en jobb de er overkvalifisert for. Analysen viser at overkvalifisering blant innvandrere avtar markant med økende botid i Norge og Sverige. I alle de skandinaviske landene er det lave andeler overkvalifiserte blant personer som ikke har innvandret (ca. 10 prosent).

4

Utdanning og kvalifikasjoner

UTDANNING OG KVALIFIKASJONER

Hva slags utdanning, kvalifikasjoner og kognitive ferdigheter man har eller tilegner seg, har stor betydning for hvordan man finner sin plass og tilpasser seg i et nytt samfunn. I dette kapitlet skal vi se nærmere på utdanningsnivå og leseferdigheter blant personer med og uten innvandrerbakgrunn i Skandinavia og EU.

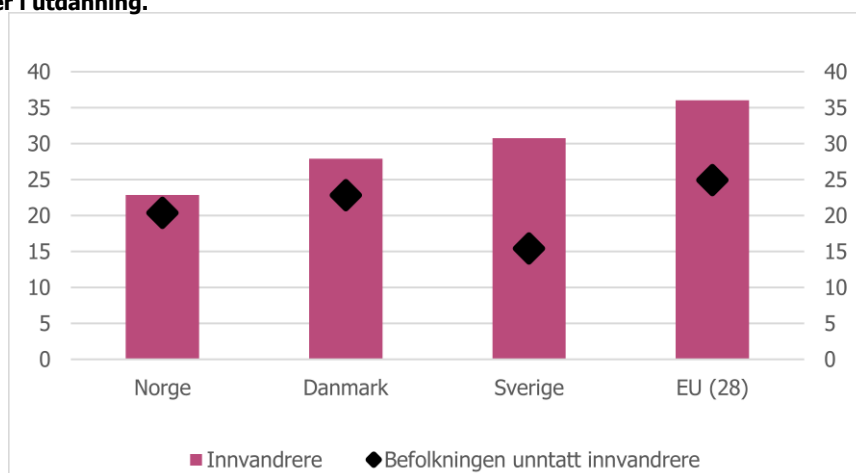
4.1 Utdanningsnivå

Totalt i EU-landene utgjør innvandrere med ingen og lav utdanning, det vil si med fullført grunnskole eller lavere utdanningsnivå, en større andel enn innvandrere med høyskole- eller universitetsutdanning (OECD, 2015). Basert på den europeiske arbeidskraftsundersøkelsen anslår OECD at i underkant av 13 millioner eller om lag en av tre innvandrere i alderen 15-64 år har fullført grunnskole eller lavere utdanningsnivå (jf. figur 4.1), mens drøye 9 millioner av innvandrerne har høy utdanning. Dette innebærer at 26 prosent av innvandrerne i EU-landene har høyere utdanning (jf. figur 4.2).

I de skandinaviske landene er utdanningsnivået høyere, både blant innvandrere og andre. I Sverige og Danmark er mer enn hver tredje innvandrere høyt utdannet. Norge har høyest andel innvandrere med høy utdanning, med 37 prosent (jf. figur 4.2). Det er om lag 10 prosentpoeng høyere andel høyt utdannede innvandrere i Norge enn gjennomsnittet for alle EU-land.

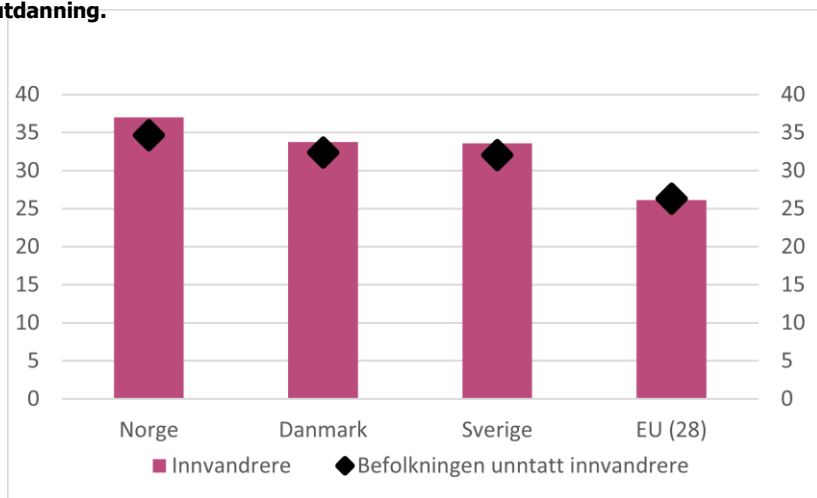
Forskjell i utdanningsnivå mellom innvandrere og andre er størst i Sverige, hvor en veldig liten del av den svenskfødte delen av befolkningen har ingen og lav utdanning (15 prosent), mens det er dobbelt så mange blant de utenlandsfødte i befolkningen som har lav utdanning (jf. figur 4.1).

FIGUR NR 4.1: Andel med ingen og lav utdanning blant personer mellom 15 og 64 år som ikke er i utdanning.

Kilde: OECD 2015 (European Union Labour Force Survey (EU-LFS) 2012-13).

FIGUR NR 4.2: Andel med høy utdanning blant personer mellom 15 og 64 år som ikke er i utdanning.

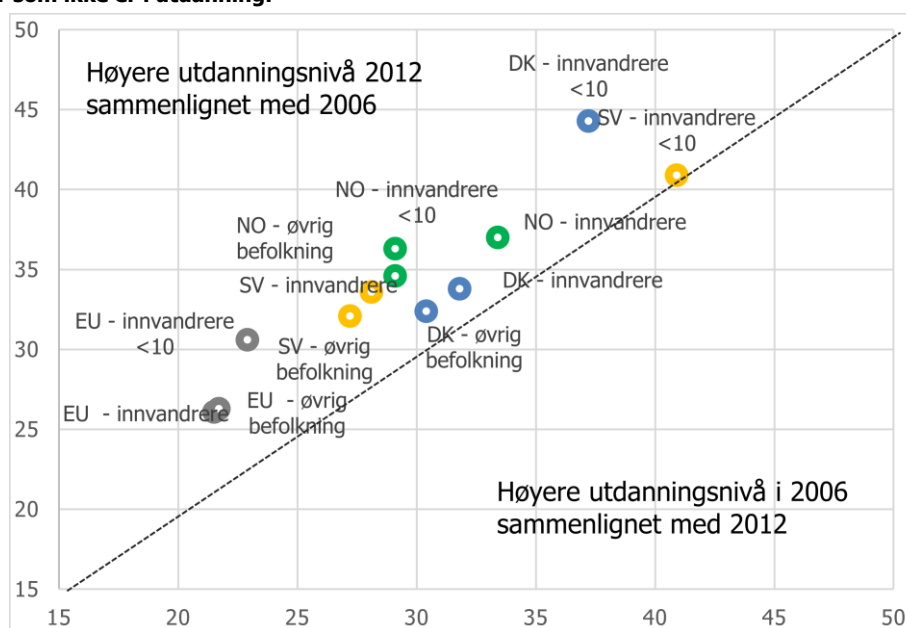
Kilde: OECD 2015 (European Union Labour Force Survey (EU-LFS) 2012-13).

4.1.1 Utdanningsnivå blant innvandrere over tid

Ved å sammenligne andel med høy utdanning på to ulike tidspunkter kan vi få et inntrykk av om utdanningsnivået blant innvandrere sammenlignet med andre har endret seg over tid.

Figur 4.3 viser andelen med høy utdanning (det vil si høyskole eller universitetsutdanning) i de skandinaviske landene og i gjennomsnitt av EU-land i henholdsvis 2006/07 og i 2012/13, blant innvandrere i alt, innvandrere med botid under 10 år og resten av befolkningen. Figuren illustrerer at utdanningsnivået øker over tid, ved at andelen med høyere utdanning har økt i alle grupper i perioden fra 2006 til 2013.

FIGUR NR 4.3: Utdanningsnivå etter innvandrerkategori, botid og år, personer mellom 15 og 64 år som ikke er i utdanning.

Kilde: OECD 2015 (European Union Labour Force Survey (EU-LFS) 2006-07 og 2012-13).

I de aller fleste land i Europa har det vært en økning i andelen med høy utdanning. OECD peker på at det kan skyldes en innvandringspolitikk som er utformet for å tiltrekke seg høyt kvalifisert arbeidskraft (OECD, 2015). Blant innvandrere med mindre enn 10 års botid, er det en økning i andelen med høy utdanning i Norge, Danmark og i EU-landene totalt, på 7-8 prosentpoeng fra 2006-7 til 2012-13. Sverige skiller seg ut ved å ikke ha hatt en økning i andelen høyt utdannede blant innvandrere med kort botid. Andelen er lik i 2006-7 og i 2012-13, ca. 41 prosent, som er 11 prosentpoeng høyere enn EU-snittet og 5 prosentpoeng høyere enn i Norge. I Danmark hadde hele 44 prosent av innvandrerne med kort botid høyere utdanning i 2012/13. Figur 4.3 viser videre at andelen med høy utdanning er høyere i alle de skandinaviske landene sammenlignet med gjennomsnittet av EU-landene.

En antakelse er at land og områder med generøse velferdsordninger tiltrekker seg flere innvandrere som vil nyte godt av ordningene, og da gjerne innvandrere med lave kvalifikasjoner og begrensede muligheter på arbeidsmarkedet (Borjas, 1999). Dette funnet indikerer at de skandinaviske landene tiltrekker seg innvandrere med høyere utdanningsnivå enn ellers i Europa, og at de ikke er «velferds-magneter» for lavt kvalifiserte innvandrere.

4.2 Leseferdigheter

For å sammenligne grunnleggende leseferdigheter mellom ulike land og mellom ulike grupper av voksne er PIAAC (Program for International Assessment of Adult Competencies) en velegnet undersøkelse. Leseferdighet er oversatt fra engelske «literacy», og kan defineres som evnen til å forstå, vurdere og bruke skrevet tekst for å delta aktivt i samfunnet, oppnå egne mål og utvikle kunnskap og egne evner. Begrepet dekker et bredt spekter av ferdigheter som går fra å kunne dekode skrevne ord og setninger til å forstå, tolke og evaluere komplekse tekster. Begrepet omfatter ikke skriveferdighet. Leseferdighet kan deles inn i fem ferdighetsnivåer, der nivå 1 er det laveste og nivå 5 er det høyeste. Man kan også ha ferdigheter som ligger lavere enn nivå 1 (Gravem & Lagerstrøm, 2013).

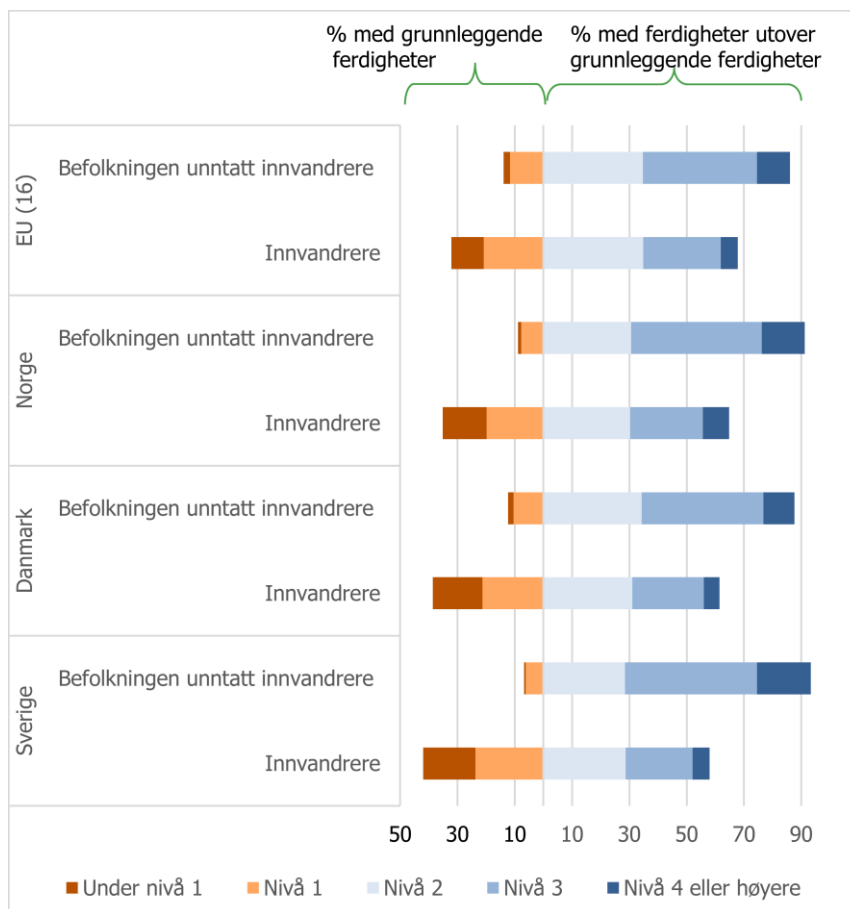
PIAAC

PIAAC er den største internasjonale undersøkelsen om voksnes ferdigheter noensinne. PIAAC står for "Programme for the International Assessment of Adult Competencies". Hensikten med PIAAC er å kunne beskrive og sammenligne grunnleggende ferdigheter hos voksne mellom 16 og 65 år i ulike land. Nesten 170.000 voksne i 24 land har gjennomført en omfattende prøve i lesing, tallforståelse og problemløsning med IKT.

Kilde: Kunnskapsdepartementet.

I alle landene hvor PIAAC er gjennomført skårer innvandrere i gjennomsnitt dårligere enn andre (OECD, 2015). Figur 4.4 illustrerer at om lag 30 prosent av innvandrerne i utvalgte europeiske land kun har grunnleggende leseferdigheter på nivå 1 eller lavere. Blant personer som ikke har innvandret er andelen om lag 15 prosent. Det er med andre ord dobbelt så stor sannsynlighet for at en innvandrer har svake leseferdigheter, sammenlignet med en som ikke har innvandret.

FIGUR NR 4.4: Fordeling av leseferdigheter, etter innvandringskategori i utvalgte land, 16- 64 år.

Kilde: OECD 2015 (PIAAC 2012)

Leseferdighetene blant innvandrere er gjennomgående dårligere i alle de skandinaviske landene enn i snittet av EU-landene, mens leseferdighetene i resten av befolkningen er høyere i Norge, Sverige og Danmark enn i gjennomsnittet av EU-land. Gapet i leseferdigheter mellom innvandrere og andre er med andre ord større i Skandinavia enn ellers i Europa (OECD, 2015).

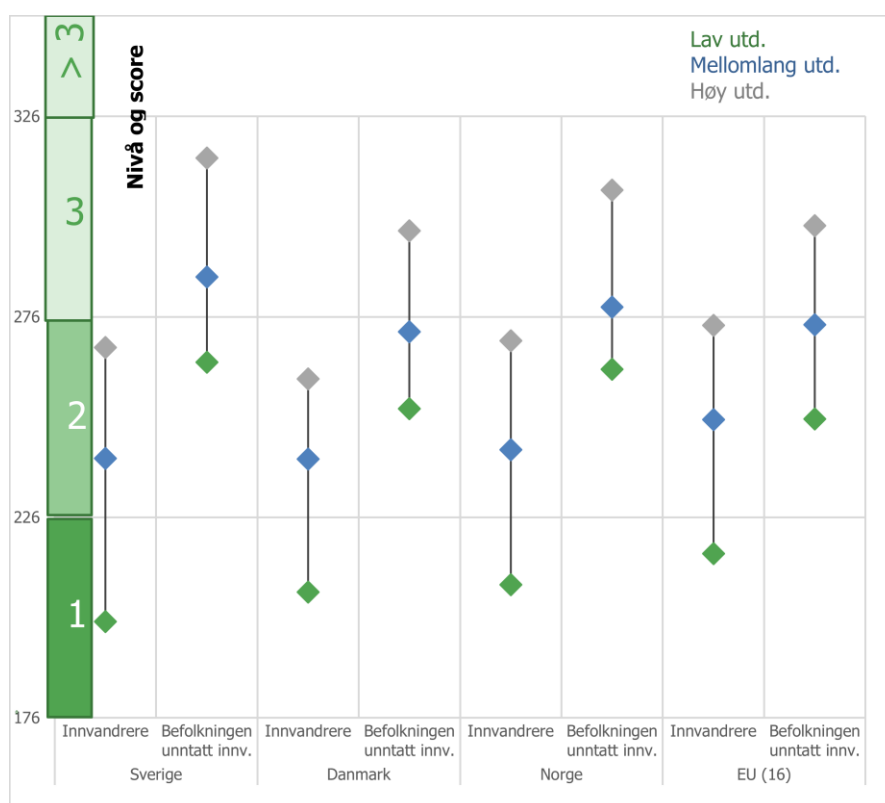
Ikke overraskende har de som er født i Norge bedre leseferdigheter enn dem som har innvandret til landet. Ettersom lesetesten er på norsk, vil de norskfødte ha et åpenbart språklig fortrinn. Som vi kan se av figur 4.4 har 9 prosent av de som er født i Norge ferdighetsnivå 1 eller dårligere, sammenlignet med hele 35 prosent av innvandrerne (Bjørkeng & Lagerstrøm, 2014). Både Sverige og Danmark har høyere andeler innvandrere med svært svake grunnleggende ferdigheter sammenlignet med gjennomsnittet av EU-land. I Sverige har 42 prosent av innvandrerne leseferdigheter på nivå 1 og lavere, i Danmark er tilsvarende andel 39 prosent og i EU 32 prosent.

Testen gjennomføres på språk i vertslandet, som gjør det vanskelig å vite om en lav score for innvandrere skyldes svake språkferdigheter i det nye språket eller generelt svake leseferdigheter – også på morsmål. Innvandrere med samme morsmål som i landet de har flyttet til, har (i de fleste aktuelle landene) score i leseferdigheter på

tilnærmet samme nivå som ikke-innvandrerne. Dette tyder på at språkferdigheter har mye å si for score i leseferdigheter.

I rapporten *Settling in* trekkes de skandinaviske landene fram som eksempler på at det å ha en høyere utdanning ikke nødvendigvis betyr å ha gode leseferdigheter på et fremmed språk (OECD, 2015). I Norge, og ellers i Skandinavia, har høyt utdannede innvandrere knapt bedre leseferdigheter enn personer født i Norge med ungdomsskole som høyeste fullførte utdanning (figur 4.5).

FIGUR NR 4.5: Gjennomsnittskår på leseferdigheter, etter innvandringskategori og utdanningsnivå.

Kilde: OECD 2015 (PIAAC 2012).

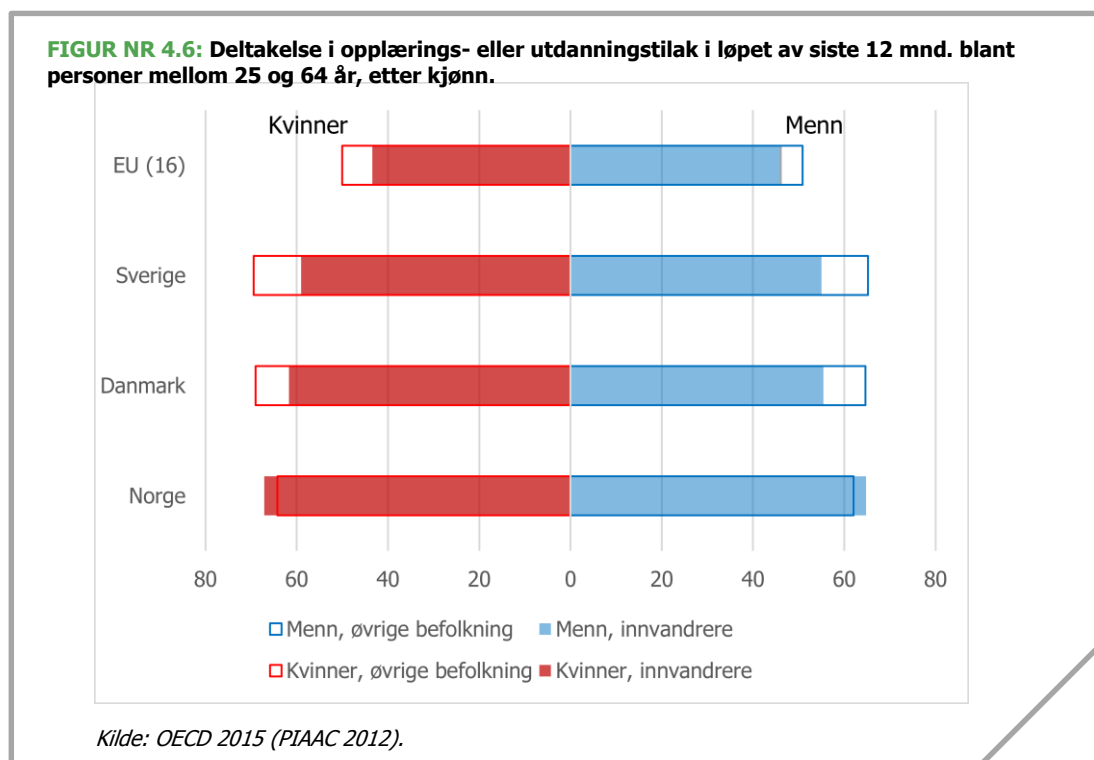
Analysene som OECD har gjort av leseferdighetene, basert på PIAAC, viser imidlertid at innvandrere med økende botid forbedrer leseferdighetene vesentlig. OECD estimerer at innvandrere med over fem års botid i gjennomsnitt skårer henholdsvis 36, 31 og 18 poeng høyere i henholdsvis Sverige, Norge og Danmark enn innvandrere med kort botid. Betydningen av botid for leseferdigheter er dermed vesentlig større i Sverige og Norge enn i Danmark, og også sammenlignet med gjennomsnittet i EU (OECD 2015).

4.3 Livslang læring

Voksnes læring er viktig for å sikre arbeidsmarkedet tilgang på kvalifisert arbeidskraft. I tillegg kan kompetanseutvikling for voksne være et viktig virkemiddel for integrering i arbeidsmarkedet og for å styrke posisjonen for grupper som risikerer å falle utenfor. Et vesentlig trekk ved opplæring av voksne er at det gjerne skjer utenfor vanlige utdanningsinstitusjoner (Aspøy & Tønder, 2012).

PIAAC kartlegger også hvem som har deltatt i en eller annen form for opplæring/utdanning eller kvalifiseringstiltak i løpet av de siste 12 månedene. Figur 4.6 viser at det er stor forskjell mellom EU-land sett under ett og de skandinaviske landene. Skandinavia skiller seg ut med svært høye andeler som har deltatt i utdanning/opplæring, både blant innvandrere og i resten av befolkningen, i aldersgruppen 25-64 år.

Norge er det OECD-landet med aller høyest deltakelse i opplæring og utdanning blant innvandrere, med mer enn 60 prosent for både menn og kvinner, og enda høyere andeler blant innvandrere enn i resten av befolkningen.

Den høye andelen voksne i de skandinaviske landene som deltar i en eller annen form for opplæring- eller utdanningstiltak kan tolkes i lys av den nordiske velferdsmodellen hvor utdanningssystemet er sett på som et av de viktige virkemidlene for sosial utjevning.

5

Levekår

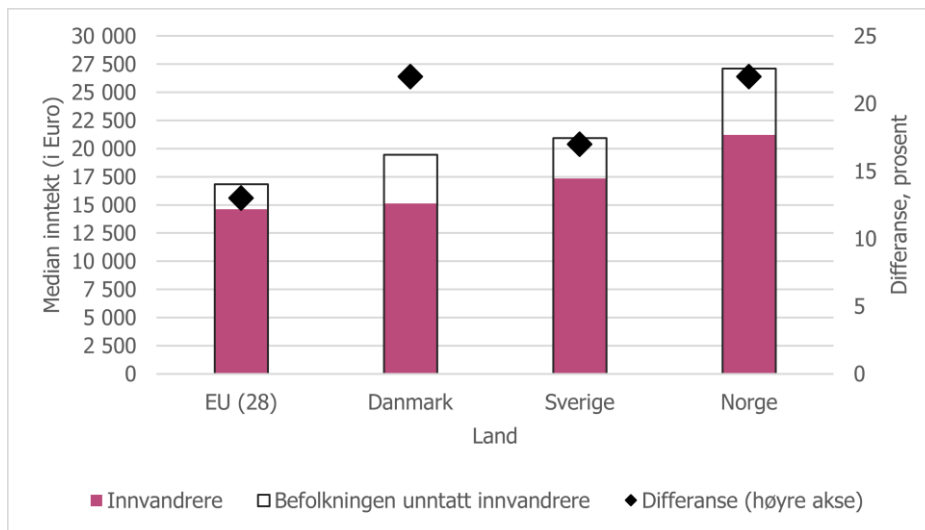
Levekår, eller kår, stammer fra det norrøne ordet «kør» som betyr valg. «Mine kår er ringe» lyder det i en replikk i Ibsens Villanden (Barstad, 2014). I dette ligger det at levekår handler om hvilke betingelser, sosiale og økonomiske, som legger føringer på våre handlinger og levemåte (Barstad, 2014). I dette kapitlet skal vi analysere inntektsnivå, og forskjeller i inntekt og fattigdom mellom innvandrere og andre i de skandinaviske landene og EU.

5.1 Inntektsnivå og inntektsforskjeller

En vanlig måte å sammenligne inntektsnivå er å analysere disponibel inntekt for husholdningene. Disponibel inntekt er lik differansen mellom summen av lønn, formuesinntekter, offentlige stønader og andre inntekter på den ene siden, og skatter og andre utgifter på den andre. For å sammenligne inntektsnivå mellom land regnes de ulike valutaene om til en valuta (Euro) som justeres for kjøpekraft¹³. Et vanlig mål på inntektsnivå er medianinntekt¹⁴.

Figur 5.1 viser at inntektsnivået generelt er høyere i Norge, enn i de andre skandinaviske landene, og høyere i Skandinavia enn gjennomsnittlig i EU. Også blant innvandrere er inntektsnivået høyere i Norge enn i Sverige, Danmark og EU. Innvandrere i Danmark har et inntektsnivå på linje med gjennomsnittet blant innvandrere i EU.

FIGUR NR 5.1: Median årlig disponibel inntekt for husholdningene. Kjøpekraftsjustert.

Kilde: OECD 2015 (EU-SILC 2012).

¹³ Kjøpekraftsparitet (KKP, engelsk. purchasing power parity, PPP) brukes for å sammenligne levestandarden i ulike land.

¹⁴ Fordelen ved å bruke median i forhold til gjennomsnitt er at median er stabil overfor ekstreme observasjoner (som blant annet kan fremkomme ved målefeil).

Gapet i inntekt mellom majoritet og minoritet er større i Skandinavia enn gjennomsnittlig i EU. I Norge er innvandreres medianinntekt 22 prosent lavere enn for resten av befolkningen. Forholdet mellom inntekt blant innvandrere og resten av befolkningen er det samme i Danmark. I Sverige er innvandreres medianinntekt 17 prosent lavere enn for resten av befolkningen (jf. figur 5.1).

En annen måte å måle inntektsulikhet på er å se på forholdet mellom grupper av befolkningen som tilhører det øverste desilet i inntektsfordelingen med de samme gruppene i de laveste desilet (se tekstboks).

MÅL PÅ INNTEKTSFORSKJELLER

D9 er inntekten for den øverste delen av den niende desilen, dvs. for de husholdningene som har ti prosent av fordelingen over seg og 90 prosent under seg. D1 er inntekten for den øverste delen av den første desilen, dvs. for den husholdningen som har 90 prosent av fordelingen over seg og ti prosent under seg. Forholdet mellom disse to tallene brukes ofte som et mål på inntektsulikhet.

Et generelt trekk er at inntektsulikehetene er større blant innvandrere enn andre. OECDs analyse viser at inntektsforskjellene både blant innvandrere og i resten av befolkningen er minst i Norge. Her tjener den rikeste ti prosenten i underkant av 3 ganger så mye som de ti prosentene med lavest inntekt. I Sverige er inntektsforskjellene også ganske små, med en ratio mellom D9/D1 på henholdsvis 3,1 for svenskfødte og 3,7 for utenlandsfødte. Danmark er et av landene i Europa med størst inntektsforskjeller blant innvandrere, men med moderat inntektsforskjell blant personer født i Danmark. De 10 prosent rikeste innvandrerne i Danmark har en inntekt som er mer enn 6 ganger så høy som de ti prosent med lavest inntekt. Blant danskfødte er inntektsforskjellene mellom de rikeste og de med lavest inntekt mye mindre med en ratio på 3,6. Det betyr at inntektsnivået for D9 er 3,6 ganger så høyt som for D1. I EU-landene sett under ett er inntektsforskjellene høyere for ikke-innvandrere ($D9/D1 = 3,8$) enn i de skandinaviske landene, mens det blant innvandrere er større forskjeller enn i Norge og Sverige, men betydelig lavere enn i Danmark ($D9/D1 = 4,1$).

5.2 Med risiko for fattigdom

Fattigdom handler om å ikke ha mulighet til å leve et fullverdig liv. Fattigdom innebærer mer enn å ha lite penger til å kjøpe mat, klær og andre materielle goder. Fattigdom begrenser menneskers mulighet til å bestemme over eget liv og å ha en anstendig levestandard.

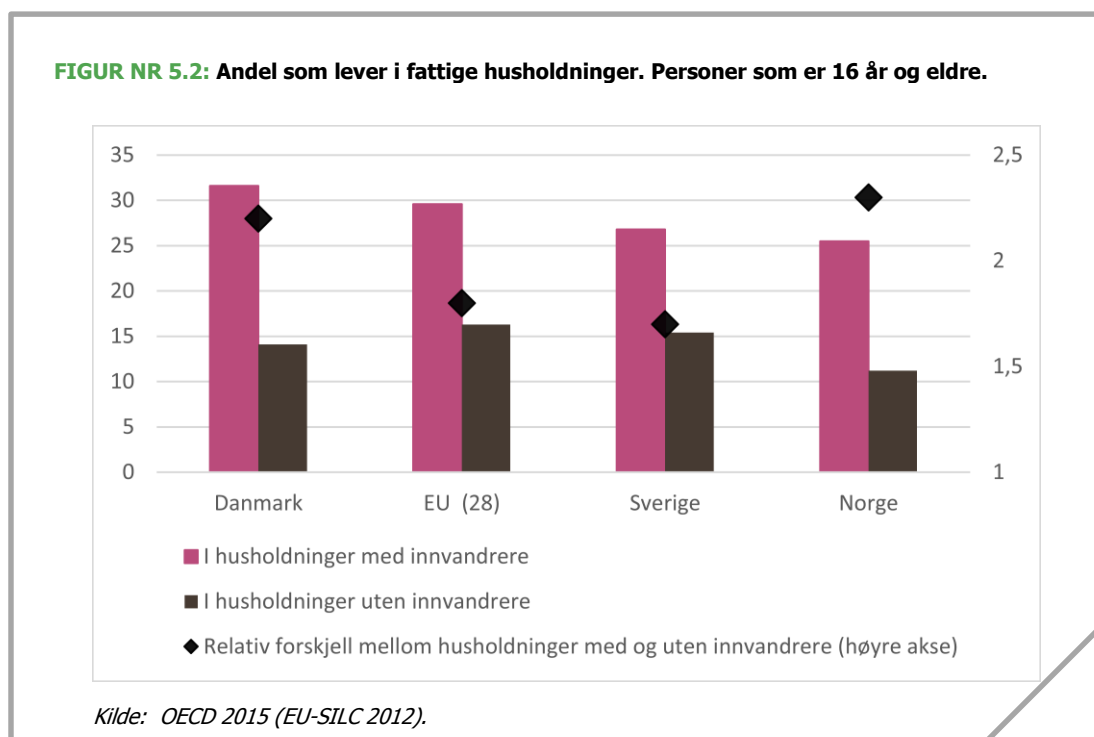
For å kunne skille mellom ulike grader av fattigdom brukes gjerne begrepene *absolutt fattigdom* og *relativ fattigdom*. Absolutt fattigdom innebærer at man ikke får dekket grunnleggende behov som mat, klær, hus, tilgang på grunnutdanning og primære helsetjenester. I følge Verdensbankens går grensen for absolutt fattigdom ved 1,90 amerikanske dollar dagen¹⁵.

¹⁵ FN-sambandet. Hva er fattigdom? <http://www.fn.no/Tema/Fattigdom/Hva-er-fattigdom>

Ved relativ fattigdom, er fattigdomsgrensa det som trengs for å leve et anstendig liv sammenlignet med andre mennesker i samme samfunn, for eksempel relativt til de andre innbyggerne i et land.

EU definerer at man er fattig eller i risiko for fattigdom hvis man lever i en husholdning med årlig disponibel inntekt, inkludert overføringer, som er under 60 prosent av medianinntekten i landet¹⁶.

Målt på denne måten viser figur 5.2 at innvandrere i Skandinavia og i EU har langt større sjanse for å befinne seg under fattigdomsgrensa enn personer som ikke har innvandret.

Det er likevel forskjell mellom de skandinaviske landene. I Danmark er mer enn 30 prosent av personer som bor i en innvandrerhusholdning fattige, mens tilsvarende andel i Norge er drøyt 25 prosent. Andelen fattige innvandrere er lavest i Norge og Sverige, og høyere i Danmark (og i EU-landene). Norge er også det landet hvor andelen fattige er lavest blant personer som bor i husholdninger uten innvandrere (11 prosent), mens tilsvarende andel i Sverige, Danmark og EU er mellom 14-16 prosent.

Ved å sammenligne andelen fattige blant de to gruppene i de ulike landene kan vi få et inntrykk av den relative risikoen for å være fattig for innvandrere sammenlignet med resten av befolkningen (jf. høyre akse i figur 5.2). Denne viser at det i Norge er over dobbelt (odds 2,3) så stor sannsynlighet for at en innvandrer skal befinne seg i en fattig husholdning som en person som ikke har innvandret, mens forskjellen mellom innvandrere og andre er minst i Sverige (odds 1,7).

¹⁶ Om definisjon av fattigdomsbegrepet i EU http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:At-risk-of-poverty_rate

5.2.1 Barnefattigdom

I Norge, og i de skandinaviske landene, er risikoen for barnefattigdom generelt lav sammenlignet med andre europeiske land. Barn som vokser opp i innvandrerhusholdninger har likevel mye større sjanse for å være under fattigdomsgrensa sammenlignet med barn som vokser opp i husholdninger uten innvandrere. I Norge er det 4 ganger så stor risiko for at barn i innvandrerfamilier er fattige sammenlignet med barn uten innvandrerbakgrunn.

6

Integrering av barn og unge med innvandrerbakgrunn

INTEGRERING AV BARN OG UNGE MED INNVANDRERBAKGRUNN

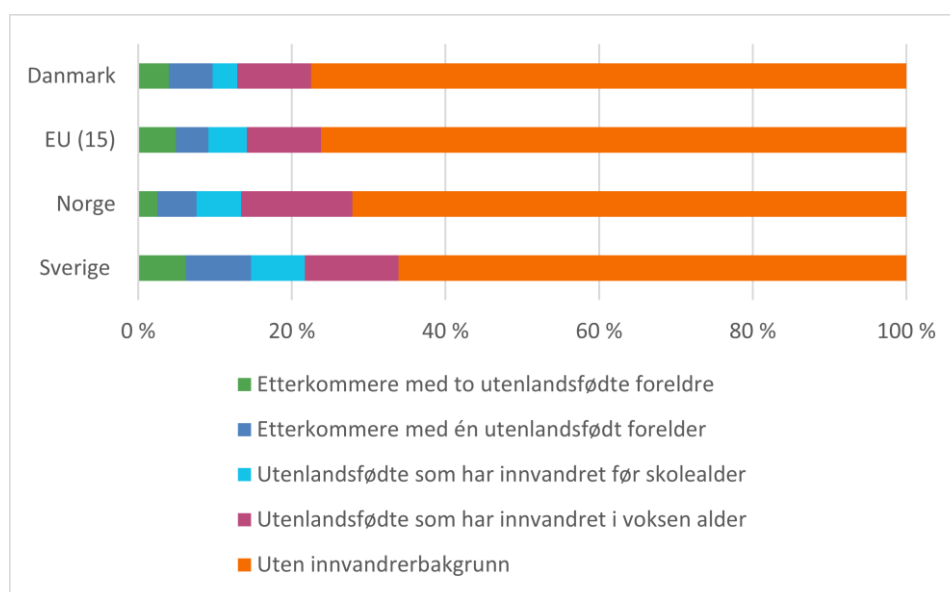
De foregående kapitlene har omhandlet integrering av personer født i utlandet eller husholdninger hvor foreldrene har innvandret til Norge, Sverige, Danmark eller andre europeiske land. For barn og unge som ikke selv har innvandret, men som er født i Norge med innvandrerforeldre, eller har innvandret før skolealder, bør utsiktene til integrering være bedre enn for foreldregenerasjonen som har morsmål, utdanning og arbeidserfaring fra sitt hjemland. Hvordan barna av innvandrere klarer seg i skole, utdanning og senere i arbeidsliv omtales gjerne som lakmustesten på om integreringen av innvandrere er vellykket.

I dette kapitlet skal vi analysere hvordan barn og unge med innvandrerbakgrunn deltar og klarer seg i de skandinaviske landene sammenlignet med andre europeiske land.

6.1 Unge med innvandrerbakgrunn i ulike land

I sin rapport *Settling in* skiller OECD mellom fem ulike grupper av unge mellom 15 og 34 år, basert på fødeland og alder ved innvandring. Den største gruppen er de unge som ikke har innvandrerbakgrunn, det vil si at hverken de selv eller foreldrene er utenlandsfødte. To andre grupper er unge som har innvandret henholdsvis før og etter skolealder, mens de to siste gruppene omfatter unge som ikke selv har innvandret men som har henholdsvis én eller to foreldre som har innvandret. Basert på denne femdelingen kan vi i figur 6.1 få et inntrykk av sammensetningen av unge i de skandinaviske landene sammenlignet med andre europeiske land. Figuren viser at det er

FIGUR NR 6.1: Sammensetning av unge (15-34 år) etter innvandringskategori. Prosent.

Kilde: OECD 2015 (Norge, Sverige og Danmark: Befolkningsregistre 2013. EU: Ulike datakilder, se OECD 2015 s. 235).

flest unge med innvandrerbakgrunn i Sverige. Her er omlag én av tre enten selv utenlandsfødt eller har én eller to foreldre som har innvandret.

I Norge er andelen unge med innvandrerbakgrunn (28 prosent) litt lavere enn i Sverige, men høyere enn gjennomsnittet i EU. Figur 6.1 viser at andelen unge med innvandrerbakgrunn er vesentlig lavere i Danmark (23 prosent) enn i de to andre skandinaviske landene.

I alle de skandinaviske landene og i EU-landene sett under ett, er den største gruppen blant unge med innvandrerbakgrunn de som selv har innvandret som ungdommer eller unge voksne. Gruppen av unge som har innvandret før skolealder, er relativt sett minst i Danmark (3 prosent), mot henholdsvis 6 og 7 prosent i Norge og Sverige.

I Sverige utgjør også unge med én utenlandsfødt foreldre en stor gruppe (8,5 prosent). Dette er en gruppe som det vanligvis ikke publiseres så mye statistikk om i Norge, men som likevel har vokst betydelig de senere årene og som har endret sammensetning (Dzamarija, 2010).

Gruppen av unge med to utenlandsfødte foreldre utgjør henholdsvis 3,4 og 6 prosent av unge i Norge, Danmark og Sverige.

Tabell 6.1: Etterkommere av to utenlandsfødte foreldre, etter land og foreldres fødeland. De fem største landgruppene. 2015.

Danmark	Norge	Sverige
Tyrkia	Pakistan	Finland
Polen	Somalia	Irak
Irak	Irak	Tidl. Jugoslavia
Somalia	Polen	Tyrkia
Pakistan	Vietnam	Libanon

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Statistiska Centralbyråen og Danmarks Statistik

Denne gruppen, som vi i Norge vanligvis gjenkjenner som etterkommere, norskfødte med to utenlandsfødte foreldre og tidligere andregenerasjonsinnvandrere, utgjør bare en liten del av unge med innvandrerbakgrunn i alderen 15-34 år. Landbakgrunnen til de ulike ungdomsgruppene varierer i ulike land (jf. tabell 6.1). I Norge er det flest med foreldre fra Pakistan, Somalia, Irak, Polen og Vietnam (for mer inngående beskrivelse av sammensetning av ulike grupper med innvandrerbakgrunn i Norge se Andreassen, Dzamarija, & Slaastad, 2013; Dzamarija, 2014). Rangeringen av de største gruppene i Danmark ligner mest på den vi finner i Norge, mens de største gruppene i Sverige gjenspeiler at de har hatt innvandring lengre enn Norge. Her er det svenskfødte med finske foreldre som utgjør den største gruppen, mens barn av innvandrere fra det tidligere Jugoslavia¹⁷ utgjør den tredje største gruppen.

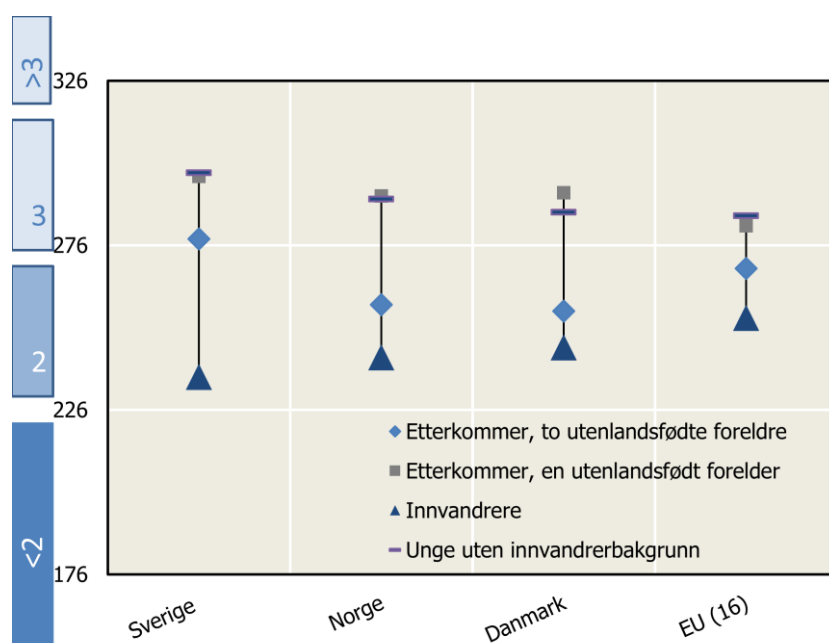
6.2 Lesferdigheter blant ungdom og unge voksne

I kapittel 4.2 viste vi at leseferdighetene blant innvandrere gjennomgående er dårligere i alle de skandinaviske landene enn i EU-landene sett under ett, mens leseferdighetene

¹⁷ Denne gruppen omfatter ikke svenskfødte med foreldre fra nyere anerkjente stater som Bosnia-Hercegovina, Slovenia, Serbia, Montenegro, Makedonia, Kroatia og Kosovo.

for personer som ikke har innvandret, er bedre i Norge, Sverige og Danmark enn i EU. Ved å fokusere bare på de unge (16-34 år) med ulike varianter av innvandrerbakgrunn kan vi få et inntrykk av om de samme utfordringene med hensyn til leseferdigheter også omfatter etterkommere av innvandrere. Har norskfødte med to utenlandsfødte foreldre like gode leseferdigheter som andre norske unge? Figur 6.2 viser at leseferdighetene for unge med to utenlandsfødte foreldre i Norge, men også i Sverige og Danmark, gjennomgående er dårligere enn for unge uten innvandrerbakgrunn. Sverige skiller seg ut i positiv retning for denne gruppen. Svenskfødte med innvandrerforeldre har i gjennomsnitt leseferdigheter på nivå 3, mens unge etterkommere av innvandrere i Norge, Danmark og EU har leseferdigheter på nivå 2.

FIGUR NR 6.2: Gjennomsnittskår på leseferdigheter blant unge voksne (16-34 år) etter innvandrerbakgrunn og land.

Kilde: OECD 2015 (PIAAC 2012)

Etterkommere med én utenlandsfødt forelder har leseferdigheter på samme nivå som ungdom uten innvandrerbakgrunn, både i Skandinavia og i EU.

Dårligst leseferdigheter har ikke overraskende unge voksne som selv har innvandret (jf. Figure 6.2). Dette gjelder både i EU-landene og i Skandinavia, og i særlig stor grad i Sverige. I Danmark, men også i Norge, er differansen i gjennomsnittlige leseferdigheter mellom unge innvandrere og etterkommere av innvandrere liten sammenlignet med Sverige.

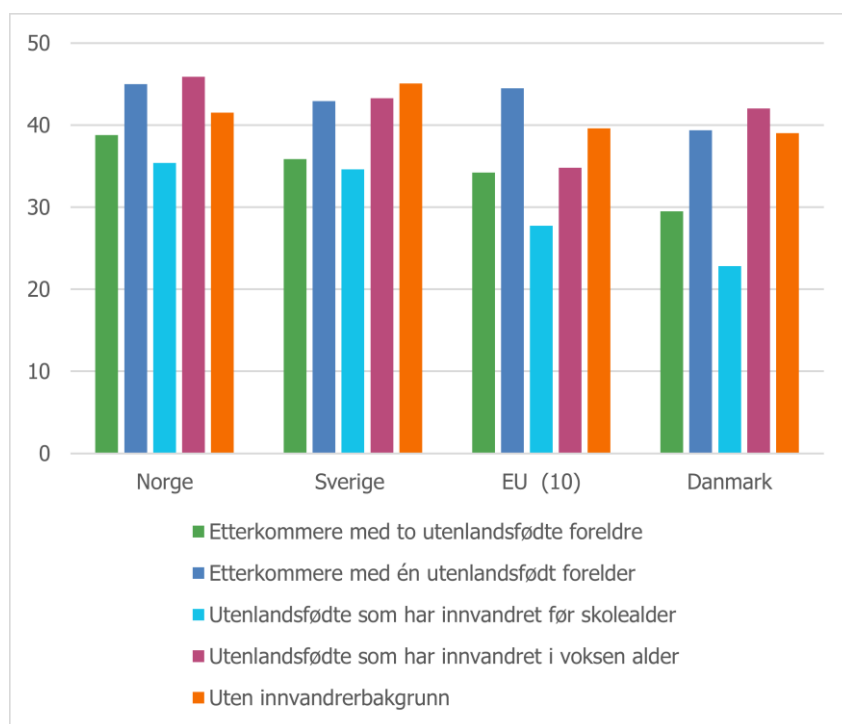
6.3 Utdanningsnivå blant unge med innvandrerbakgrunn

I løpet av det siste tiåret har gruppen av norskfødte med to utenlandsfødte foreldre vokst raskt i Norge og blitt en stadig mer sammensatt gruppe (Andreassen et al., 2013). Tabell 6.1 viste at mange av etterkommerne har foreldre fra Pakistan, Vietnam og

Tyrkia. De innvandret til Norge på 1970-80 tallet, og mange hadde lite utdanning. For generasjonen som er vokst opp i Norge viser tidligere studier at mange tar høy utdanning (Blom & Henriksen, 2008; Henriksen, 2006). Hvordan er utdanningsnivået blant unge med innvandrerbakgrunn i Norge sammenlignet med andre skandinaviske og europeiske land?

For å sammenligne utdanningsnivået mellom unge med og uten innvandrerbakgrunn fokuserer vi her på personer mellom 25 og 34 år, som ikke er i utdanning. Figur 6.3 viser at andelen med høyskole- og universitetsutdanning blant unge med innvandrerbakgrunn er høyest i Norge, etterfulgt av Sverige. I Norge har 42 prosent av unge uten innvandrerbakgrunn utdanning på høyskole eller universitet. Blant unge med innvandrerbakgrunn er tilsvarende andel 41 prosent¹⁸. I Danmark er andelen unge med innvandrerbakgrunn som har utdanning på høyskole- eller universitetsnivå lavere (33 prosent) enn i Norge (41 prosent) og Sverige (39 prosent). I EU har 35 prosent av unge med innvandrerbakgrunn høy utdanning. Det er like vanlig å ha høy utdanning for unge med én utenlandsfødt forelder, som for unge uten innvandrerbakgrunn. Det relativt høye utdanningsnivået vi finner i alle de skandinaviske landene i kategorien «annen innvandrerbakgrunn» skyldes at det er mange innvandrere fra EU-land i denne

FIGUR NR 6.3: Andel høyt utdannede mellom 25 og 34 år, som ikke er under utdanning, etter innvandringskategori.

Kilde: OECD 2015 (Norge, Sverige og Danmark: Befolkningsregistre 2013. EU: Ulike datakilder, se OECD 2015 s. 247).

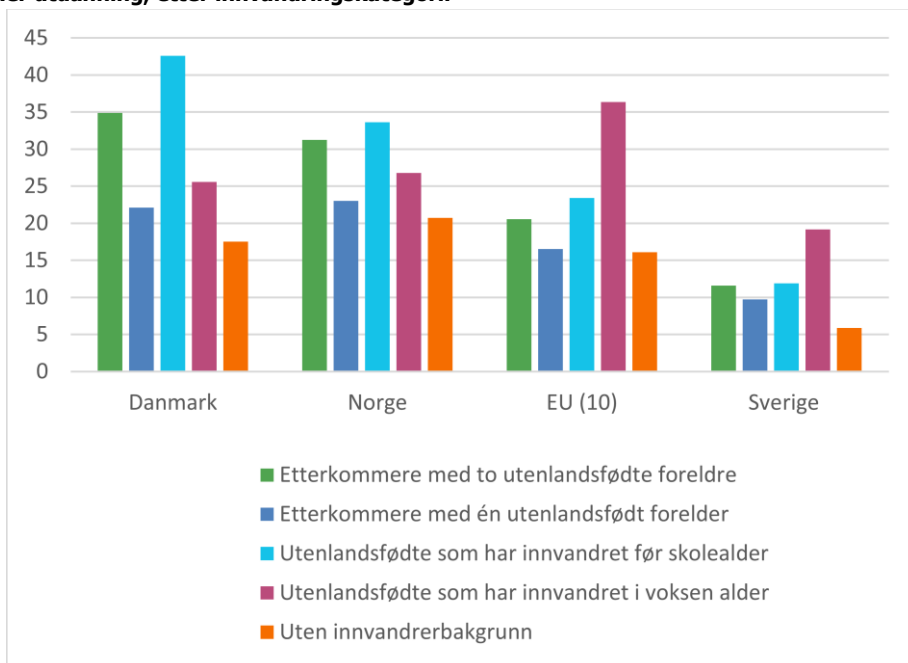
¹⁸ Gjennomsnittet av alle kategorier av unge med innvandrerbakgrunn.

kategorien. Mange av dem som har innvandret som unge voksne har derfor minst like høyt utdanningsnivå som unge uten innvandrerbakgrunn (OECD 2015).

I sine analyser viser OECD at unge kvinner er overrepresentert blant dem med høy utdanning, i alle landene og i alle kategorier av innvandrerbakgrunn (OECD 2015).

Et vedvarende diskusjonstema her i landet er det høye frafallet i videregående skole. En av OECDs indikatorer for utdanningsnivå, er andel i aldersgruppen 25-34 år som har ingen eller lav utdanning, som vil si fullført grunnskole eller lavere utdanningsnivå (jf. figur 6.4)¹⁹. Søylediagrammet (figur 6.4) viser at det er lavest andeler med ingen og lav utdanning blant unge voksne i Sverige, sammenlignet med Norge, Danmark og EU. Blant unge voksne i Sverige, er det 6 prosent med ingen eller lav utdanning blant dem uten innvandrerbakgrunn og 13 prosent blant unge med innvandrerbakgrunn.

FIGUR NR 6.4: Andel med ingen eller lav utdanning blant personer mellom 25 og 34 år, som ikke er under utdanning, etter innvandringskategori.

Kilde: OECD 2015 (Norge, Sverige og Danmark: Befolkningsregistre 2013. EU: Ulike datakilder, se OECD 2015 s. 247).

I Norge, og ikke minst Danmark, er det langt høyere andeler unge med innvandrerbakgrunn som har ingen eller lav utdanning, sammenlignet med Sverige.

Det uttalte målet med integreringspolitikken i Norge, men også Sverige, Danmark og EU²⁰ er at innvandrere skal ta del i samfunnet og bli økonomisk sjølhjulpne. Blant unge er det å ikke delta i verken utdanning eller arbeid en situasjon som medfører risiko for marginalisering.

¹⁹ Gjelder personer som ikke er under utdanning.

²⁰ IMMIGRANT INTEGRATION POLICY IN THE EUROPEAN UNION, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/jha/82745.pdf

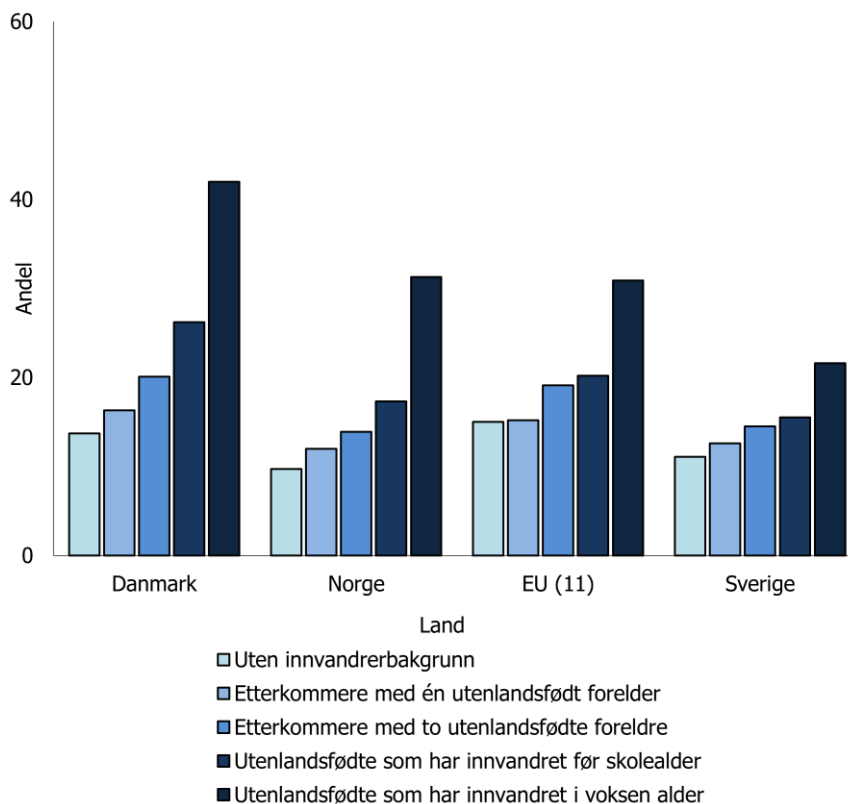
6.4 Unge som ikke er i jobb eller utdanning

Det finnes flere statistiske mål for å fange opp unge som står utenfor arbeidslivet, eller står i fare for å marginaliseres. I Norge har man vært særlig opptatt av å se på unges trygdebruk. Dette gjenspeiles i statistikk over andelen unge som mottar sosialhjelp eller uføretrygd (Hyggen, 2013). En annen mye studert variabel er frafall av unge fra videregående skole. Statistikk over ungdomsarbeidsledighet er en tredje tilnærming.

En alternativ tilnærming er å se på andelen unge «NEET». NEET står for ungdom som verken er i arbeid, utdanning eller opplæring (Not in Employment, Education or Training). Dette kan sies å være et supplement til andre mål, som for eksempel arbeidsledighetsmålet, ved at man fanger opp ungdom utenom jobb og utdanning/opplæring uansett om de tilfredsstiller kriteriene for å være arbeidsledig eller ikke (Bø & Vigran, 2014).

Figur 6.5 viser andelen i alderen 15-34 år som verken er i jobb eller utdanning, og som dermed kan karakteriseres som å stå i fare for marginalisering. Andelen NEET er klart størst blant dem som har innvandret som unge voksne, i alle de skandinaviske landene og i EU. I Danmark er over 40 prosent av unge innvandrere mellom 15 og 34 år verken i jobb eller utdanning. OECD forklarer de høye forekomstene i denne gruppa i Danmark, og andre land, med at det er mange inaktive blant unge innvandrerkvinner. I Sverige er

FIGUR NR 6.5: Andelen NEET blant personer mellom 15 og 34-år, etter innvandringskategori.

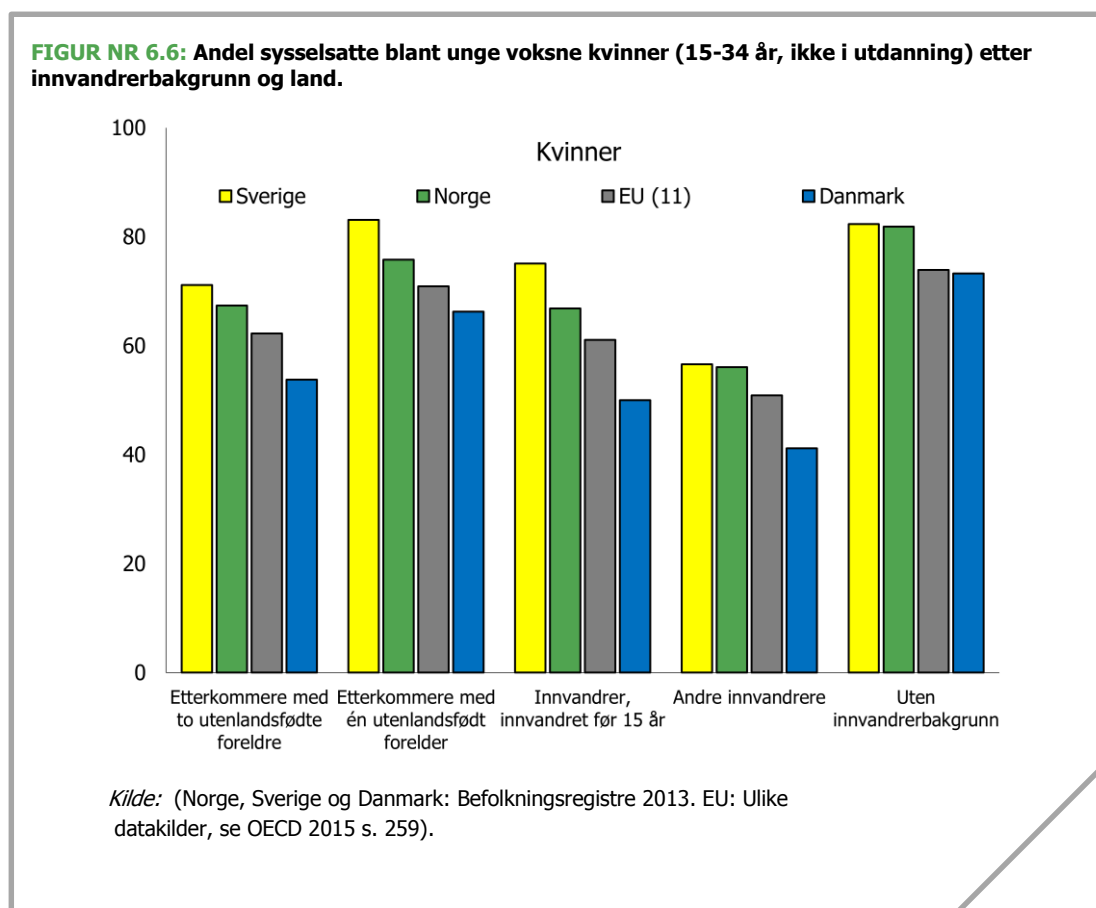
Kilde: OECD 2015 (Norge, Sverige og Danmark: Befolkningsregistre 2013. EU: Ulike datakilder, se OECD 2015 s. 255).

andelen NEET også høy i denne gruppen, over 20 prosent, men betydelig lavere enn i Danmark og Norge.

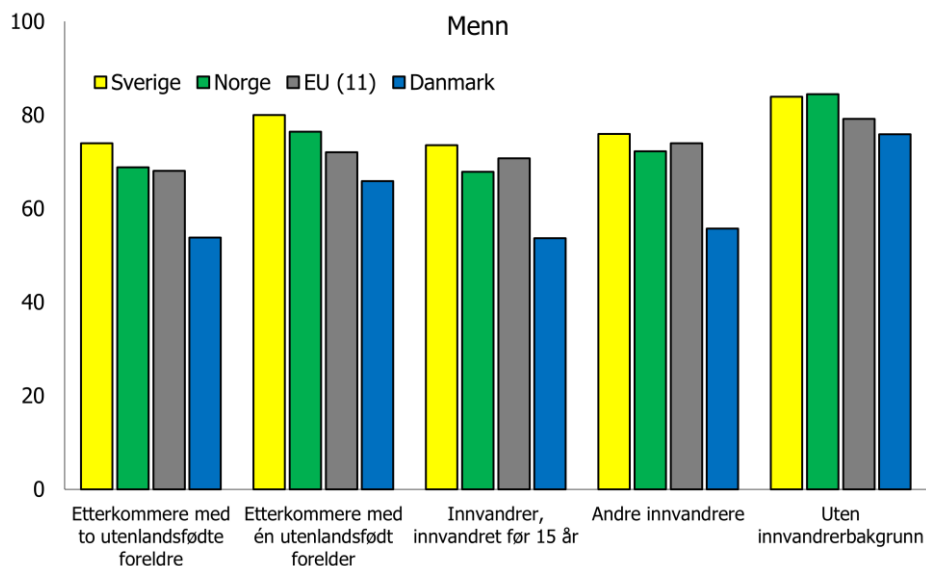
Andelen NEET er lavest blant unge uten innvandrerbakgrunn, og her utmerker Norge og Sverige seg med lavest andeler unge i fare for marginalisering. For unge etterkommere med én eller to utenlandsfødte foreldre, og unge som har innvandret i ung alder, er andelen NEET noe høyere enn for unge uten innvandrerbakgrunn.

6.5 Sysselsetting blant unge med ulik innvandrerbakgrunn

Figur 6.6 og figur 6.7 viser at andelen sysselsatte i alderen 15-34 år varierer mellom ulike innvandrer kategorier, men også ulike land. Gjennomgående er sysselsettingen av unge høyere i Norge og Sverige, sammenlignet med Danmark og EU. Unge menn har i alle grupper noe høyere sysselsetting enn kvinner med samme bakgrunn, men forskjellene er mindre enn i hele aldergruppen 15-64 år.

FIGUR NR 6.7: Andel sysselsatte blant unge voksne menn (15-34 år, ikke i utdanning) etter innvandrerbakgrunn og land.

Kilde: (Norge, Sverige og Danmark: Befolkningsregistre 2013. EU: Ulike datakilder, se OECD 2015 s. 259).

I alle landene er det høyest sysselsetting blant unge uten innvandrerbakgrunn og blant dem som er oppvokst i landet og har én utenlandsfødt forelder. Unge med to utenlandsfødte foreldre har betydelig lavere sysselsetting enn unge uten innvandrerbakgrunn. I Norge og Sverige er differansen 10-12 prosentpoeng, i Danmark om lag 20 prosentpoeng for både kvinner og menn.

7

Oppsummering

OPPSUMMERING

Analysene i denne rapporten sammenstiller resultater på en rekke sentrale indikatorer for integrering av innvandrere og unge med innvandrerbakgrunn. Ved å sammenligne hvordan de ulike skandinaviske landene skårer på indikatorene kan vi få et inntrykk av hvordan det går med integreringen av innvandrere i Norge sammenlignet med andre land. Analysene her tyder på at integreringen i Norge går bra sammenlignet med de andre skandinaviske landene, og gjennomsnittet av EU-landene. Innvandreres utdanningsnivå i Norge er høyt og utdanningsnivået har blitt bedre over tid. Sysselsettingsnivået blant innvandrere er høyere enn i de andre skandinaviske landene og EU. Det samme gjelder inntektsnivået, justert for kjøpekraft.

Analysen viser at det er stor variasjon mellom ulike grupper av innvandrere. Mye av forklaringen på at Norge skårer høyt på mange av integreringsindikatorene er at vi i løpet av de siste ti årene har opplevd sterk økonomisk vekst og høy etterspørsel etter arbeidskraft. Dette har bidratt til en endret sammensetning av innvandrerbefolkningen, der arbeidsinnvandrere utgjør en høyere andel enn tidligere. Også etablerte innvandrergupper i Norge har bedret sin situasjon på arbeidsmarkedet.

Analysen viser at det fremdeles er stort gap mellom majoritet og minoritet på viktige samfunnsområder. Mange innvandrere, selv blant de med høy utdanning, har ganske dårlige leseferdigheter på norsk. Dette gjelder også norskfødte med to utenlandsfødte foreldre. Mange barn med innvandrerforeldre vokser opp i hjem med lav inntekt. Risikoen for marginalisering er også vesentlig høyere blant unge med innvandrerbakgrunn, sammenlignet med unge uten innvandrerbakgrunn.

REFERANSER

Andreassen, K. K., Dzamarija, M. T. & Slaastad, T. I. (2013). Stort mangfold i lille Norge ; innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre - befolkningsstatistikk. *Samfunnsspeilet*.

Aspøy, T. & Tønder, A. H. (2012). *Utredning om forskning på voksnes læring. En litteraturgjennomgang*. Norges Forskningsråd.

Barstad, A. (2014). *Levekår og livskvalitet : vitenskapen om hvordan vi har det*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

Berg, B., & Tronstad, K. R. (2015). Levekår for barn i asylsøkerfasen. NTNU Samfunnsforskning.

Bevelander, P., H. Bilde, R., Dahlstedt, I., Eskelund, M., Møller Hansen, L., Macura, M., Gehrke Pedersen, K. & Østby, L. (2013). *Scandinavia's Population Groups Originating from Developing Countries: Change and Integration*. Copenhagen: Copenhagen: Nordic Council of Ministers.

Bjørkeng, B. & Lagerstrøm, B. O. (2014). *Voksnes basisferdigheter : resultater fra PIAAC* Rapporter (Statistisk sentralbyrå : online), Vol. 2014/29.

Blom, S. & Henriksen, K. (2008). *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006* Rapporter (Statistisk sentralbyrå : online), Vol. 2008/5.

Borjas, G. J. (1999). Immigration and Welfare Magnets. *Journal of Labor Economics*, 17(4), 607-637. doi:10.1086/209933

Brochmann, G. (2011). *Velferd og migrasjon : den norske modellens framtid : utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon av 6. mai 2009 : avgitt til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 10. mai 2011* (Vol. NOU 2011:7). Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.

Brochmann, G. & Hagelund, A. (2011). Migrants in the Scandinavian Welfare State *Nordic Journal of Migration Research* (Vol. 1, pp. 13). Bø, T. P., & Vigran, Å. (2014). *Ungdom som verken er i arbeid eller utdanning* Rapporter (Statistisk sentralbyrå: online), Vol. 2014/37.

Chiswick, B. R. & Miller, P. W. (2009). The international transferability of immigrants' human capital. *Economics of Education Review*, 28 (2), 162-169. doi:10.1016/j.econedurev.2008.07.002

Dzamarija, M. T. (2010). *Barn og unge med innvandrerforeldre : demografi, utdanning, inntekt og arbeidsmarked* Rapporter (Statistisk sentralbyrå : online), Vol. 2010/12.

Dzamarija, M. T. (2014). *Oversikt over personer med ulik grad av innvandringsbakgrunn* Rapporter (Statistisk sentralbyrå : online), Vol. 2014/16.

Eldring, L. & Alsos, K. (2012). *European minimum wage : a nordic outlook* FAFO-rapport (online), Vol. 2012:16.

Friberg, J. H., Tronstad, K. R. & Dølvik, J. E. (2012). Central and Eastern European labour migration to Norway : trends, conditions and challenges. In OECD (Ed.), *Free Movement of Workers and Labour Market Adjustment*

Recent Experiences from OECD Countries and the European Union. Paris: OECD Publishing.

Gravem, D. F. & Lagerstrøm, B. O. (2013). *Den internasjonale undersøkelsen om lese- og tallforståelse - PIAAC : dokumentasjonsrapport* Notater/Documents (online), Vol. 47/2013.

Henriksen, K. (2006). Studievalg i innvandrerbefolkningen: bak apotekdisken, ikke foran tavla. *Samfunnsspeilet (trykt utg.)*.

Holmøy, E. & Strøm, B. (2012). *Makroøkonomi og offentlige finanser i ulike scenarier for innvandring*. (Statistisk sentralbyrå: online), Vol. 2012/15.

Hyggen, C. (2013). Unge i og utenfor arbeidsmarkedet i Norden. *Søkelys på arbeidslivet, Vol. 30* (Nr. 4), side 357-378.

Liebig, T. (2009). *Jobs for Immigrants : Labour Market Integration in Norway*. Paris: OECD Publishing.

OECD (2013). *International Migration Outlook 2013*. Paris: OECD Publishing.

OECD (2015). *Indicators of Immigrant Integration 2015: Settling In*. Paris: OECD Publishing.

Pettersen, S. V. & Østby, L. (2013). Innvandrere i Norge, Sverige og Danmark ; skandinavisk komparativ statistikk om integrering. *Samfunnsspeilet*.

Røed, K. & Raaum, O. (2003). Administrative Registers: Unexplored Reservoirs of Scientific Knowledge? *The Economic Journal*, 113(488), F258-F281.

Villund, O. (2007). *Undersøkelser om frafall og sysselsetting etter innvandringsbakgrunn i Arbeidskraftundersøkelsen (AKU)* Notater (Statistisk sentralbyrå: online), Vol. 2007/34.